BOLESLAV SMJELI

(BOLESŁAW ŚMIAŁY)

DRAMA U TRI ČINA



NAPISAO STANISŁAW WYSPIANSKI. PREVEO I UVOD NAPISAO JULIJE BENEŠIĆ. - ZAGREB 1919. - IZVANREDNO IZDANJE MATICE HRVATSKE. TISKALA NADBISKUPSKA TISKARA.

BOLESLAV SMJELI

(BOLESŁAW ŚMIAŁY)

DRAMA U TRI ČINA



NAPISAO STANISŁAW WYSPIAŃSKI. PREVEO I UVOD NAPISAO JULIJE BENEŠIĆ. - ZAGREB 1919. - IZVANREDNO IZDANJE MATICE HRVATSKE.

O Stanisławu Wyspiańskom

Ime Stanisława Wyspiańskoga nije kod nas nepoznato. Hrv. zem. kazalište zagrebačko iznijelo je dvije njegove drame: „Warszawianku“ (1. V. 1915.), „Suce“ (23. IV. 1914.), sa Stanislavom Wysockom u ulozi Jewdoche, i dramski prizor „Smrt Ofelije“ (14. V. 1910.) s Irenom Solskom a „Boleslav Smjeli“ bio je objavljen za repertoar u god. 1916./17., no dosad se nije glumio. Najpoznatije, najznačajnije i najbolje drame Wyspiańskoga nije naše kazalište iznijelo, jer ih nije zasad i dosad moglo iznijeti. „Wesele“, najbujnija njegova drama, ostala bi neshvaćena zbog neupućenosti publike u poljske prilike, „Wyzwolenie“ (koje je prevedeno i kazališna uprava ima prijevod u rukopisu) simbolička je optužba poljskog društva, koju bi teško mogla s razumijevanjem pratiti široka hrvatska publika, a širokom općinstvu pristupna „Klątwa“ nije prevedena. Drama „Protesilas i Laodamija“ leži već mnogo godina prevedena, no ne prikazuje se zbog golemih izdataka, koje traži inscenacija. Traktat Wyspiańskoga o Šekspirovu Hamletu, dragocjen prinos njegovu shvaćanju o glumljenju uopće, nalazi se kod kazališne uprave.

O Wyspiańskom se kod nas ipak malo pisalo, jer ga Nijemci još nisu bili proglasili dovoljno velikim. „Savremenik“ je god. 1908. donio osvrt na rad Wyspiańskoga prigodom njegove smrti iz pera dra. Zdenke Marković, koja je god. 1915. izdala svoju disertaciju „Der Begriff des Dramas bei Wyspiański.“

Šteta je, što Wyspiański nije ni u našim književnim krugovima bolje poznat, s tim većma, što je njegovo djelo života srodno našoj duši, duši rogoborenja, kriticizma i nezadovoljstva, duši prkosnog protesta, koja ne pozna dosta velikog autoriteta, koji bi priznala. Wyspiański kao književna pojava zanimljiv je i zato, što se on poput Aristofana usudio iznijeti najsuvremenije dogadjaje i probleme svojih dana, a u tako visoko umjetničkoj formi, tako žestoko i s toliko satire, da je ohrabrio i osokolio srca, a nije ih nagnao u očaj. Wyspiański nije laskao svomu narodu, ma da je bio nacionalniji od ikojeg pjesnika poljskog sadašnjosti i prošlosti. Poljski narod, romantički uzgojen u ljubavi prema svojoj prošlosti, ipak nije shvatio oštrinu satire Stanisława Wyspiańskoga i moralo je proći deset godina iza njegove smrti i morao se preživjeti rat, koji je najgore pogodio Poljsku, da su se čuli glasovi, koji su tek pravo shvatili ideje njegove i koji su mogli da ih iznesu u drugom obliku, bez bujne naprave pjesničke, sada, kad se Poljska preporodila i oživjela.

Da uzmognemo shvatiti Wyspiańskoga, moramo poznavati Krakov, gdje se on rodio 1869. i umro 1907. sa 38 godina i gdje je stvorio djela, koja gotovo bez izuzetka govore o Krakovu, odnose se na Krakov i Krakovom prožimlju sve njegovo gledanje na umjetnost i na narod. Krakov je halucinacija, vizija i iluzija njegovih junaka u dramama, njegove pozornice, kulise i forma, u koju je zaodjeo svoje simbole, svoje Grke, Ahila, Hektora i Odiseja. Wawel, kraljevski brežuljak u Krakovu s katedralom i s Vislom, koja teče podno njegovih stijena, mjesto je, gdje boravi imaginacija Wyspiańskoga.

Krakov je grad mrk u uporedbi s Pragom, tužan prema Parizu a hladan prema šarenoj Moskvi. Sav je u jednoj boji: tamna crvena cigla, kroz koju vidite zelenilo kako prodire i zastire plave krovove i crvene tornjeve. Grad tradicije, koja se petrificirala, koja je kanonizirana svetinjom i koju ne valja taknuti. Grad slavne, svečane, paradne, uznosite a ne vesele prošlosti. Grad pun crkava i zvonâ, opasan stoljetnim nasadima divljeg kestena, zasut snijegom, viri tornjićima od nekih pedesetak hramova u olovno nebo, umotan tminom. Iz daleka otkuca zvono, tankim i brzim glasom, kao da se boji, da će mu umaknuti hitro vrijeme, no već ga stiže glas s drugoga tornja, načičkanoga tornjićima kao golubinjacima, glas dublji, odmjereniji, službeniji i svečaniji. Odnekle zatrubi na sve četiri strane svijeta trublja neku uznositu ariju, neki

povik sredovječnoga hrabroga srca; to je davorija neizumrle povijesti, „hejnał.“ A s katedrale se prospu preko bakrom pokritih krovova i crvenih crkvica do starih zidova i dalje neki okrugli zvuci, što rastu u nedogled, u nedoseg preko Visle i brežuljaka, od kojih svaki ima svoj mît. Neizreciva tišina, a kroz nju se zabadaju samo udarci zvona. Mračne silhuete kuća vire iza staroga drveća, snježnom alejom ne prolazi ni živa duša. Cinkanje tramwaya izdaleka kao da ne spada u ovaj grad uspomenâ, u ovaj mrtvi Brugge nad Vislom. A tek kad na velike svetke zazvoni Zygmunt, zvono što počiva visoko iznad kraljevskih grobnica! Simbol Poljske. Kad zazvoni, svi napnu uho i upijaju u sebe neko mistično nadahnuće, kao da im kroza nj govori glas svih onih u pepeo pretvorenih kostura, kojima se u lubanju usjekla kruna, a žezlo im iz istrule ruke ispalo i leži na krpama od nekada sjajnoga kraljevskoga plašta. Zygmunt!

Ili kad izadješ izvan grada u slatku okolicu brežuljaka i šumica, posutu selima i raspelima: na sjeveru se gube šume u humcima, tamo je ruska granica; na jugu se u magli vide kao bijelim blještavim atlasom zastrte Tatre, na zapadu viri iz brijega bijela pećina, s koje se radi nesretne ljubavi bacio vitez Kmita s konjem u ponor, a desno na istoku strši Krakov sa svojim bezbrojnim tornjevima. Kraljevski Wawel s katedralom i grobovima kraljevâ i junakâ, Wawel sv. Stanislava

biskupa i kralja nad kraljevima Mickiewicza, pa šiljasti tornjevi Marijine crkve, kupola crkve sv. Ane, dalje izrezuckani šiljci dominikanske crkve, u kojoj počiva Callimachus Buonacorsi, a posred svega visoki zeleni toranj stare vijećnice. A iza toga grada zvonâ negdje je barbarski humak sredovječne kraljevne Wande, pa tumulus Kraka, osnivača Krakova, i pred nama sličan nasip, koji čuva ime Tadeusza Kościuszka.

U jednom skromnom gradskom kutu ima mala crkvica, iza gradskih nasada, franjevačka, u kojoj je sahranjena blažena Salomeja. Crkva sanjarijâ i usplamtjele duše u ushitu Franjine himne: „Altissimu, onnipotente, bon signore, tue so le laude, la gloria et l' onore et onne benedictione . . .“ Po zidovima se pružaju visoki ljiljani i šarene maćuhice, čeznutljivi dragoljubi i plave perunike, Ajantovo cvijeće. Sve se to prepliće i kao da nekamo čezne iz crkvenog polumraka u obilju žarkih boja. Kroz šarene divne prozore prodiru šarene zrake i bacaju se po ogromnim slikama i po još šarenijem cvijeću po zidovima. Kao da je perzijska priča prenesena na staklo. Veliki zlatni leptiri lete kroz začarane šume, a čudno cvijeće upire otvorene čaške u mutno nebo. To su vitraže slikara i pjesnika Stanisława Wyspiańskoga.

Ali svi ti hramovi i vizije iščezavaju pred jednim hramom, koji je ravan Akropoli, a ime mu je Wawel. Brijeg nad Vislom, uzdigao se tamo, gdje se prekida zeleni prsten nasadâ oko unutraš-

njega grada. Tu je sva Poljska u prahu i pepelu. Sobieski, Władysław Warneńczyk, Batory, Mickiewicz, Poniatowski — labirint Poljske, kroz koji vodi nît Arijadnina: ponos poljski, kako veli Wyspiański. Prošao je on kroz taj labirint i vidio je kraljeve u grobnicama, kad im otvoriše sarkofage. Naslikao ih je onako, kakvi su sada: bogato odjeveni skeleti s modrom kožicom na lubanji i s rukama u prahu njihova mesa. Sablasne figure, koje je romantika načinila svetinjama u dušama poljskim. Figure, koje je Wyspiański pokušao survati iz srdaca poljskih natrag u njihove grobove.

U Wawelu je Wyspiański našao katarzu svoje umjetnosti, u simbolu propale slave našao je pobudu za nov putokaz u budućnost; u riznici bujne poljske fraze oslobodjenje od fraze i težnju za oslobodjenjem čovjeka od bremena prošlosti.

Narod, odgojen poezijom romantike Mickiewicza, Słowackoga i Krasińskoga, koji je u svojoj prošlosti gledao sebe sentimentalno kao mučenika, prognanika, ustašu, sibirskog zatočenika, bio je Sienkiewiczevim romanima još većma uljuljan u san svoje bivše slave i veličine, živio je sav u prošlosti svojih predja kao propali plemić. Prošlost nije za Poljaka bila samo historija, koju treba zatomiti kad je potreban rad za oslobodjenje, prošlost je za Poljaka bila sva sadržina sadašnjosti. Konrad Wallenrod, Mickiewiczev tip osloboditelja, izvodi narod iz ropstva lukavošću i pretvaranjem, ali ga ne oslobadja. On ga budi, podržava u

njemu svijest o prošloj njegovoj vrijednosti, a da mu ne daje ni pobude ni upute za sadašnjost, a kamoli za budućnost. Tu iluziju prošlosti prenijeti u sadašnjost isto je što i oživjeti Wawel i kraljeve njegove. A kad bi se i to moglo, ne bi to dalo pobude za nov život.

Wyspiański je pokušao uzdrmati u srcima poljskim iluziju prošlosti, a da suvremenici nisu ni primijetili nakane njegove, da hoće da iščupa tradiciju i da stvori novi duh, nov pogled na život poljski.

Wyspiański je napisao za vrijeme od 15 godina svoga književnog djelovanja 16 drama, dva epa (Kazimierz Wielki i Bolesław Śmiały), jedan libreto (Daniel), jedan prijevod (Corneillov „Cid"), raspravu o Hamletu i priredio Mickiewiczeve „Dziade" za pozornicu. Ostali su još stihovi i dramski fragmenti. Da su iza njega ostali samo njegovi slikarski proizvodi, bio bi jedan od prvih poljskih umjetnika. Slikarskoj se slavi pridružila i slava književnika Wyspiańskoga, koja mu je odredila mjesto iza prvih pjesnika u prošlosti poljske književnosti.

Suvremenik ne može da prosudi važnost, doseg i značenje historičkih dogadjaja, koje gleda i proživljuje, jer mu nedostaje potrebna perspektiva. Isto vrijedi i za književne pojave. Zanos za Wyspiańskoga u doba dok je živio, bio je mahnit, neobuzdan, izazvan mnogostrukim čarom njegove umjetničke vještine kao pjesnika i slikara. Uza

sve to shvaćen nije bio. Sada, deset godina iza njegove smrti, može se o Wyspiańskom pisati mirnije i kritičnije, jer vremenska udaljenost, a i iskustvom rata prekaljeni pogled na njegove ideje donesoše zreliji sud o njegovoj umjetnosti.*)

Kad se prvi put prikazivalo njegovo „Wesele" (1901.), „Wyzwolenie" (1903.) i „Noc listopadowa" (1908.) gledaoci su plakali nad onim, što je Wyspiański ismjehivao, a bili su skloni nasmijati se onome, što je njemu tjeralo suze na oči. Tada su vidjeli tek ono, što je Wyspiańskomu bilo puka dekoracija, a zatvarali su uši na riječi, kojima ih je korio. Popularnost, koju je Wyspiański stekao „Weselem", počela je padati s kasnijim njegovim djelima „Achilleis", „Skałka" i „Powrót Odysa", jer tada nije bila jasna veza izmedju prvih i potonjih njegovih djela. Danas se jasno može razabrati harmonički iznesena njegova misao, da sebe i narod oslobodi od utjecaja političkih ideja, koje je donio romantizam naročito poezijom Mickiewicza, Słowackoga i Krasińskoga.

Boraveći Wyspiański na slikarskim naukama u Parizu počeo se kao dvadesetgodišnji mladić baviti mišlju da napiše libreto za operu. Tada je još bio romantik i napisao je „Daniela", u kojemu je istaknuta paralela izmedju izabranog

*) Iznoseći književne ideje Wyspiańskoga poslužit ću se (mjestimice i doslovno) razlaganjem Tadeusza Sinka, što je izašlo u časopisu „Maski" god. 1918. pod naslovom „Teatr Wyspiańskiego po dziesięciu latach".

naroda izraelskoga i zarobljenoga naroda poljskog. „Wanda", libreto, koji je kasnije dobio u dramatskoj preradbi naslov „Legenda" (izdana 1897.) stoji pod utjecajem Wagnerovske mitologije. U toj prvoj svojoj drami zaokupljen je mislima o mitu krakovskom, o Kraku, osnivaču Krakova i Wandi, kraljevni, što se utopila u Visli, jer nije htjela poći za Nijemca. — Kad je Lucyan Rydel, drug Wyspiańskoga, počeo da prevodi Ilijadu, bavio se (1896.) Wyspiański mišlju, da taj prijevod ilustrira. I od toga doba kreće se njegova misao u krugu grčkih bogova, ostajući mu vjerna do smrti. „Meleager" prva je antikna drama Wyspiańskoga (1897.). Sudbina je odredila, da će Meleagar umrijeti, kad izgori odredjena cjepanica. Majka Altea čuva cjepanicu, a spali je onda, kad je Meleagar ubio dvojicu njene braće. Tako glasi grčki mit. Wyspiański nije mogao tako motivirati smrt Meleagrovu, pa je pokušao da nadje drugi motiv: zavist majke zaručnici sina, no ni s time nije „Meleager" postao pristupan našem shvaćanju. Skladnija je druga drama iz antiknoga svijeta: „Protesilas i Laodamia" (1899.), epizoda iz trojanskoga rata vezana s ljubavlju žene za pokojnim mužem, zbog kojega se ona ubija, jer ne može da ga ni čarolijama uskrisi.

„Klątwa" (Kletva) iz god. 1899. najskladnije je i najsnažnije djelo Wyspiańskoga, koje nije uzeto iz antiknog života, ali pogled na svijet sačuvao je Wyspiański grčki. Svećenik živi s mla-

pom gazdaricom i rodio je s njom djecu. Svoju krivnju smatra čisto unutarnjom i ne dopušta sličnih odnošaja kod drugih. Kad je na selo došla suša, puk povjeruje, da je svećenikov život povodom suše i neki pustinjak to objavi svećeniku. On polazi u crkvu da izmoli od boga oproštenje. Medjutim se puk sprema da spomoću lomače dočara oblake i kišu. Mlada gazdarica, saznavši, da je kletva pala na selo zbog njezina grijeha sa svećenikom, misli, da je njena dužnost, da se žrtvuje i polazi na lomaču s djecom. U zadnji čas se vraća k župnom dvoru, gdje bude kamenovana, a svećenik polazi da se ubije.

Iz toga realistično-antiknog raspoloženja potekla je i drama „Sędziowie" (Suci), koja je dovršena tek 1907. Natan je nagovorio služavku Jewdochu da ubije njihovo nezakonito dijete. Ona je to učinila, ali ne osjeća se krivom, samo joj je teško i želi da je stigne smrt. Natan bi htio da je makne i naumi, da njenu smrt svali na starca, koji se vratio iz tamnice i koji je došao da se osveti Natanovu ocu Samuelu. Nakana bi Natanova uspjela, da nije došao slučajno Jewdochin brat, s kojim se on pobije. U tučnjavi upravi tobože slučajno revolver prema Jewdochi i ubije ju. Sudije, seljani, predaju Jewdochinog brata žandarima, ali mali Joas, Natanov sin, odaje krivca i od ganuća umire. Stari je Samuel kažnjen, a starac, otac Jewdochin, je osvećen. U ovoj drami samo je prividna antikna nota o krivnji i kazni; „Suci"

su drama socijalna iz našega života s današnjim gledanjem na moral.

„Warszawianka", koju je Wyspiański počeo pisati još u Parizu, izašla je u Krakovu 1897. u doba, kad je „Życie" Przybyszewskoga okupilo mladu Poljsku oko sebe pod nietzscheanskim geslima. To je fragment iz ustanka god. 1831., iz doba romantike, kad su ustaše polazili zbog slave u borbu i u smrt, a ne zbog ideje o općem dobru. Vojskovodje vode bitke srcem i zbog jedne geste šalju u smrt stotine ljudi i onemogućuju provedenje započete borbe za slobodu. Krivnju neuspjeha ustanka iz g. 1831. nose ljudi, koje je — kao i cijelo tadanje društvo — spopao romantički bijes u politici. Ista je ideja iznesena u drami „Lelewel" (1899.), a „Legion" komentira tu misao. Mickiewicz, htijući da vodi aktivnu politiku, stvara u Italiji legiju dobrovoljaca, ali je pokazao, da umije voditi samo u smrt, premda je tu smrt kao mistik smatrao jedinim, pravim djelom i činom. Njegovo je kraljevstvo svijet duha i on ne shvaća slobodu. Poljska nije zemaljska domovina više, ona je nebeski Jeruzalem. Wyspiański odsudjuje mesijanističku poeziju i vjeru u idejno poslanstvo Poljske, a na to ga naveo studij historije, kad se spremao nakon povratka iz Pariza da se habilitira na krakovskom sveučilištu iz povijesti umjetnosti.

Plemstvo se poljsko smatralo vodjom puka i puku je bilo mjesto da slijedi svoje plemiće kao

sebi sklone zaštitnike. Puk je imao da bude štafaža gospode, za paradu svečano obučen i za zabavu njihovu smješten na pozornicu, gdje se igra dobrodušna sklonost szlachte prema neukom seljaku. U plemićskim se krugovima razvila manija za poseljačivanjem (chłopomania) gospode u seljačkim odijelima. Wyspiański htjede da napiše kabaretni komad, u kojem bi iznio prizore sa svadbe slikara Włodzimierza Tetmajera, koji je uzeo seljakinju iz Bronowica, sela kraj Krakova. Iz tog je kabaretnog komada nastala velika drama „Wesele" (Pir) 1900.

Odigrava se u seoskoj kući. Dodjoše uzvanici mladenčevi: slikari i literati, a seljačka kuća vrvi braćom i rodjacima: seljaci u crvenim i bijelim svečanim odijelima, okićeni paunovim perjem i vrpcama. Dialozi bez reda, ples, glazba. Jednolična glazba dopire iz druge sobe na pozornicu, gdje se šale, politiziraju, nadmudruju i ljube najraznoličniji parovi. U kasno doba noći klonuše i usnuše. Plemić je usnuo. Ukazuju mu se historijske ličnosti, medju njima i Wernyhora, ukrajinski prorok, koji je prorekao uskrisenje Poljske. Taj niz historijskih figura dočarao je Chochoł, personificirani svežanj slame, kojim se zamataju ruže da preko zime ne ozebu. Chochoł je simbol narodne tradicije: slama bez zrna. On vodi glazbenu pratnju za ples: hipnotizira i oduzima snagu mišljenju. Wernyhora dade plemiću zlatni rog na vrpci, da momak Jasiek zatrubi kad kucne čas, pa će na zvuk roga

ustati Poljska. Domaćin se budi, daje momku rog, šalje ga, da sazove ljude s oružjem i da čeka čas. I Chochoł daje takt, glazba zazvoni priprosti pučki napjev, ustaše se skupiše, sve čeka čas. Začarani su i upeto gledaju prema Krakovu, čuje se topot konja, to ide velika vojska, sad će kucnuti čas... Majka božja već piše manifest o slobodi Poljske. Seljaci s kosama, oružani, čekaju da Jasiek zatrubi u rog. Tutnje kopita, Jasiek ulazi i — evo, sad je čas ... sad je čas. Maša se za rogom — no roga nema. Ostade samo vrpca. I Chochoł oduzima tom oružanom narodu kose, slaže ih u kut, sparuje parove, glazba zazvoni jednolično i tako i svi ti paunovim perjem nakićeni seljaci, seljakinje, gospoda i dame stadoše da plešu polako, polumrtvo, jednolično, kao lutke pod pogubnim utjecajem muzike narodne tradicije. Šareno se kolo vrti i ne prestaje, jer ne može da se otme otrovnom čaru tradicije — Chochołove muzike.

Ova politička satira — „Wesele" — dočekala je golemi uspjeh mjesto protesta. Začarana je bila publika bojama, muzikom, stihovima, te je simbol tako reći postao nuzgrednim, premda je, kako se vidi i iz predjašnjih i kasnijih djela Wyspiańskoga, baš taj simbol o taštini romantične tradicije bio jezgrom, tendencijom i žuči ove drame, kao i narednih. Iz najsavremenijega života izvaditi jedan dogadjaj, svadbu umjetnika sa seljankom, i donijeti je na pozornicu kao satiru protiv frazerskog društva, koje se sigra simpatijom sa seljakom i

uspavljuje se tradicijom, to je bio smion čin. Ali nije pogodio u živac.

Wyspiański je morao da postane jasniji. Napisao je „Wyzwolenie" (Oslobodjenje) 1902. Ludilo za tradicijom i ovdje je kao i u „Legionu" usredotočio u Mickiewiczu. Glavna je osoba Konrad, lice iz Mickiewiczevih „Dziada". Kako je „Wyzwolenie" djelo svoje vrste, neobično i u sastavu i u tehnici, zavredjuje, da se prikaže opširnije. Sam sadržaj dovoljno jasno tumači pjesnikovu tendenciju.

Dekoracija: pozornica. Gola pozornica, onakva, kad s nje skinu sve kulise. Ne gore svjetiljke, potpuni je mrak. Kazališni radnici stoje negdje u kutu i čekaju, kad će da se započne njihov rad, da donesu kulise i posoblje. U tom mraku prolazi daskama Konrad, simbol revolucije i protesta. Došao je evo na krakovsku pozornicu, u teatar, baš kad je prošla večernja, a na blagajni su se počele prodavati karte. Pokriven je crnim plaštem

ruke lanac mu veže,
negve nosi na rukama.
Čas je spor, a čas žustar,
čas van sebe, čas tužan,
čudno sluša on vlastite riječi.

I govori monolog. Dolazi iz daleka, iz svemira, i pade na zemlju.

Tu zavoljeh zemlju
b'jesom
i žarkom je zavolih žedjom,
t'jelom! —
Ja sam u čovjeku svakom, živim u svakome srcu.

Došao je da spase Poljsku i evo prvi ljudi, na koje se namjerio, sjede i stoje postrance, i on se obrati na njih. Veli im, da treba nekamo prodrijeti i ući i snagom razvaliti vrata, i to s njihovom pomoću, jer su oni sila. Raskida svoje negve, a pomažu mu ti seljaci radnici, svjetina prosta. Simbol je već dovde dosta jasno istaknut i razumljivo je, tko će biti onaj, koji će skinuti negve: prosta svjetina vodjena silom volje. Konrad je ta snaga, a oni će provoditi djelo izbavljenja:

„Vi ćete gradit i rušiti šuteć i štogod budete vidjeli, tkogod vam drágo bude na putu, pristupite bez milosrdja i iskinite potporu, o kojoj počiva, i gredu istrgnite, kojom se ogradjuju i okružuju . . . I čekajte znak!" Nato ih Konrad otpušta, a na praznu pozornicu dolazi redatelj, znanac Konradov, jer je Konrad literat. Za njim prvakinja Muza i počinje se razgovor. Konrad hoće da stvori novu dramu, novu umjetnost. On će udarati máljem, on će u svom djelu prikazati sav narod. Muza ga odvraća od te misli, jer komad mora da se svidi i treba ga najprije promisliti, a ako hoće da bude domaća stvar, neka započne s polonezom, a prva riječ neka bude velika fraza. Konrad zapovijeda, da se unesu kulise. Cijela će Poljska biti prikazana: plemstvo, seljaštvo, sabor, sve. Narodni teatar, drama, poljska drama! Kulise se unose pred našim očima, sastavljaju se grupe glumaca i glumica, spremno je sve za dramu, koja će se zvati : Savremena Poljska. Redatelj nalaže, da se

zapale svijetla, glumci da zauzmu poze: samilost, ŭmôrnost, naglost, moment groze. Stvarajte današnju Poljsku! Kad se oglasi tamtam, onda će unići Konrad. I pozornica vrvi glumcima. Redatelj pljesne triput i digne se prozirni zastor, svijetlo bljesne.

I počinje se krvava ironija Savremene Poljske. Muza istupa, govori fraze svagdanje domoljubne štampe: Srca uznesite! Uvis glave, čela! Redatelj daje znak i tresne grom. I sada slijedi prolog, u kojem veli Muza, da će igra biti tragična, sve gorčina, šiblje, ispovijed. „Dan slobode onome će svanut, tko se voljom oslobodit zna“.

I niz govorâ iz svih stranaka izvije se pred nama kao polonez, „otplesan zvukom riječi“. Dialog naduvenog propalog plemića s golišem. Grle se u nadi na bolju sudbu domovine i sjedaju za karte. Predsjednik političke stranke premudro svjetuje opreznost svojim članovima i stavlja im na srce, da nikada ne izgovore riječ „Poljska“. U trećoj je grupi drugi vodja, prvak, koji veli, da će ih spasti riječ, a ta je riječ: Poljska. „Nek znade od vas svaki, da u prsima našim i u misli našoj nema ništa, što bi se opiralo toj riječi. Tko nam ushtije oteti tu riječ, naći će naša prsa i misao našu praznu i gluhu“. Zato bratski svežimo ruke i vičimo, vićimo: Poljska! Poljska! Poljska! Propovjednik u četvrtoj grupi prisiže pokornost i upućuje slušaoce, da uvis dignu srca i da u nebu gledaju svoje spasenje.

Ljubav vječna bit će naknada ropstva, Poljska je orao, koji se krili pod nebesima. Nadbiskup nalaže poslušnost, jer je to volja Rima, pa neka čekaju svi strpljivo na smrt. Nek vjeruju i nek čekaju. U toj smjesi svih smjerova, u kojima vidimo donekle sličnost i s našim prilikama, ne može da se snadje mladjahni dječak, kojega vodi otac u „život“, u svijet. Kroz svu tu vrevu prolazi ona jedina, čista i uzvišena: poezija. S harfom u ruci pristupa od grupe grupi i pjeva im pjesmu ljubavi prema starom domu. Ona je poganka, Slavenka, koja traži slušača za svoje žice, no sve je grupe odbijaju i ne razumiju. Za njom ulazi starac pustinjak, pa vračara, koja navješćuje dolazak onoga, koji će sve njih povesti u boj, a to je Konrad. I pojavi se genij, živi spomenik Mickiewiczev, kako stoji na glavnom krakovskom trgu. Svi zapanjeno gledaju u viziju genija, a on je nad njima raširio ruke i stoji nijem i ukočen.

Drugi čin je zapravo monolog Konradov, koji je scenski načinjen tako, da se od časa na čas pojave maske, stave po koje pitanje Konradu, a on odgovara. Konrad im baca u lice uvrede i istinu, a te maske nisu drugo do vodje savremene Poljske. „Vi, što stranim neprijateljima ližete pod, ulagujete se kod tudjih vlada i ljubite nasrtljivcima šape pripoznavajući u njima prave kraljeve svoje! Vi lakaji i slugani tudje nadutosti, koji pružate lakomi dlan za novcem, — za novčani plijen, zderan s te zemlje, čije zlato i med pri-

pada njoj samoj i nije ga slobodno otimati od nje. Zlodusi vi, što se ne osjećate Poljskom ni živim protestom podaništva ni ropstva. Vi sluge! Dršćite, jer ćete vi biti naše sluge i vi ćete biti psi upregnuti u naša kola i izginut ćete. I vašu će podlost zatrpati zaborav. Vi hoćete da živite, i nema podlosti, koju vi ne biste rukom prihvatili i k srcu prisvojili. Vi hoćete da živite i već gutate blato i gad i ne guši vas više gnjilež ni otrov; ali otrovom i gnjiležem nazivljete svježi dah poljâ i livadâ i šumâ. Vi hoćete da živite i da pljujete na svaku ruku koja razgrnjuje vas i podlost vašu. — Ljubav, sveopća je ljubav laž. A čin? A što možemo da zasada učinimo? „A! Misliti o Poljskoj i Slavenstvu i tkati te misli u parovitim maglama s livadâ i u lúku zlatnom dúgê,

tkati je maglom od pare s livadâ,
od zlatnoga lûka dúgê,
sa poljâ sumorna čara
u značajnom lamanju rukû
i pogledâ u dubini . . .“

O to je ono, to, to, to je sve ono, što zasada možemo. A to je ništa! I doći će veliki pokret gomilâ, pokret velikih gomilâ, koji je nuždan. On je neopoziva nužda. Bio sam šegrt dugo kod mnogo nadmoćnih snaga, koje su vladale nad mojom mišlju — i sada mi je hora, da se izbavim. Što mi je činiti? Ukrasti sveti oganj i dati onima, koji čekaju. Oni ne čekaju čovjeka, već oganj, oganj, žar.

A što mi je odvratno i nesnosno, to je to pravljenje Poljske na svakom koraku i svaki dan. Ta manifestacija svega poljskoga. Jer to izgleda tako, kao da Poljske nema, kao da nema Poljaka . . . kao da nema pače ni zemlje poljske, već treba samo sve pokazivati, jer svega je ostalo da se vidi pomalo, . . . pokazivati kao založeni srebrni pribor, pokazivati kao karte i kartice založne, — i skrivati se i hiniti i licemjeriti. Jer zašto, čemu? Sve je tu bez tih manifestacija: i zemlja i kraj i domovina i ljudi, — samo se narod upropastio. Da, samo se narod upropastio, a svi su njegovi sastavni faktori tu, tu su, tu. A tko ga je upropastio? Mi. Da, mi. Ne ratom, ne porazima i ratnim gubicima, jer se to dade promijeniti, jer su to časovite stvari, vrlo časovite, stvari jednoga dana. Mi smo razlog, da se narod upropastio, jer dopuštamo, da o toj stvari makar tko razmišlja, svaki poljski gradjanin, svaki pošteni Poljak, koji, čim progovori, izbrblja u slaboj svojoj glavi sve, a on je samo zato tu, da u svome kutu sjedi, na svome smeću i da bude! Da sjedi sa začepljenim ustima i da ne filozofira, da ne mudruje, da ne promudruje Poljsku, jer time upropašćuje narod. Ti hoćeš da Poljska treba da bude mitos, mitos narodâ, država nad državama, koja prestizava sve moguće Republike i Vlade, naravski: nedostiživa, u snu isanjana. Treba da bude sanja, da, ideal. Da! Po tvome ona ne može postati nikada. Da, a nikada mora da postane,

nikada mora da b u d e, nikada se mora ostvariti, da bude onim, što postoji, što j e s t, samo s izuzetkom narodnoga huljstva, s izuzetkom narodne kradje, huljâ, koji uništavaju narod! Zlikovaca, koji kradu narod, kradu mu dušu. — Mi smo gostoljubiva zemlja. Pa tako se kod nas smjesti svaki zlikovac. Prije svega smo dužni, da poštujemo k r v n a r o d a i da ne damo, da se krv dalje kvari, da nam se prostituiraju žene, da se udaju za tudjince, koji žive posred nas. Ne mogu da trpim, da podnosim i da slušam, kako žena Poljakinja preobraća dom tudjega muža i stvara od njega poljski dom. To je podlost, koja će se prije ili kasnije oglasiti u značaju potomstva. A to može spriječiti samo poljska vlada, jer nitko drugi ne će braniti naše interese, interese naše krvi.

Čemu da budemo mi Hristom narodâ, isključeni na muku i križ i zbog tudjega dobitka? Zbog izrabljivanja onih, koji ne će da budu Hristovi narodâ . . . Jer svaki je narod drugo nešto nego država. Narod ima jedino pravo da bude kao država.

Što me se prije svega tiče moj narod? Što me se tiče njegova p o v i j e s t i njegove spletke? Da, spletke. Jer konačno je sve, što vam daje v a š a poezija, samo spletka, s kojom nema borbe. Poeziju smatraju kod vas kao poluistinu, kao stvar, u koju se ne vjeruje, u koju se ne pouzdaje, na kojoj se ne gradi. A poezija je pak umjetnost. A umjetnost ima svoju logiku i neopozivost i ona

je potpuna istina, ako jest. A druga je istina nepotrebna. Ništa me se ne tiče vaš narod, jer taj vaš narod nije vaš narod. Sloga vaša i složnost vaša za vas je nedostiživa, pa je zato tako lakomo priznajete u toj vašoj poeziji. Zašto vam je potrebna sloga? Jedino nesloga stvara od vas nešto, od vas, koji ste ništa.

Svakih se sto godina, svakoga vijeka . . . javlja čovjek, koji ne može da podnese ropstvo narodnosti. Vi hoćete da od mene načinite roba patriotizma. Zašto vi imate osjećaj robovanja i podaništva i predanosti, a ja nemam? Zašto se vi osjećate podanicima i pod jarmom, a ja ne? Zar vi nemate dušu? Slični ste ljudima, koji spavaju, ljudima, kojima duh luta, a samo tijelo diše toplinom. Vi spavate. Vi ste tijelo, koje diše, koje udiše zrak i upija piće i jelo; tijelo, koje plodi i razvija se i gnjili. Tu vam je kraj. Vi v i š e niste vrsni. Što biste vi više mogli učiniti? Ili htjeti ili stvarati? To nije egzistencija, ta vaša. Vi ste ovisni od svjetiljke, oko koje lijećete kao lepirice, moleći i zamračujući svijetlo. Ne znate, tko drži svjetiljku, a ja znam. Svjetiljku drži čovjek slijep i zove se: usud. Ugledat ćete drugo svijetlo, ja ću vam pače pokazati put. Ali će vam ponestati snage da stignete i klonut će vam krila u zimi na pô puta. Past ćete u noć, vi ozeble, umorne lepirice, leptiri, metulji . . . Još, još, dok zora . . . ne ću ništa, nikoga, nikakvih stranaka, nikojih ideja, one su propale, moraju propasti,

nikojih ljudi, ličnosti; oni svi moraju propasti, propast će. Hoću da u ljetni dan, u žarki ljetni dan...

Hoću, da u ljetni dan
u žarki ljetni dan
pred mojim okom žanju kraj,
da srpa čujem zveket ja
i cvrčka šapat, šum,
i preda mnom da pokose
u snopu žita kukolj sav.
Hoću da vidim, čujem ja u žarki dan,
kosidbu dobrog bilja, zlog,
i kako se sa požetih
poljánâ diže ptičji rod
na ždr'jelo.
Da vidim, čujem žamor tih
zelènih, zlatnih muhâ;
da vidim, čujem, napnem sluh,
kad s cv'jeća pada pelud lak,
kad strah i groza kosi kraj,
sred tihih polja i planina,
u sv'jetlu zlatnih obláká
za drugog ljeta kruh.
Da gledam, gledam, napnem vid...
Da svaki korak taknem grob.
U tihi, gust da podjem gaj
za sljemenom planinâ,
da gledam, kako dršće list,
od kojih ide stranâ
sunčanog žara vrući dah,

i kako kruži živi sok...
i koji će da padne plod...
i nikom ruku, nikome
da ne uprlja krv.

I počinjem da gradim sve od poletne tvari, kao riječ i poletnije od pera. Da gradim, počeh, veliku zgradu, palaču, grad. Novi Jeruzalem gradim polazeći samo za ćutilom oka i za sluhom. I ničim ne ću povrijediti osjećaje susjeda, ni oko bližnjega ne ću povrijediti — a nasitit ću srce svoje i sva ću ćutila svoja nasititi, — jer ja gradim Poljsku. Na oblak ovaj gledam, kako leti ogromnim nebosklonom i šaljem mu bratski pozdrav. Moj je po obzorju, po prostorju, ploveći. Vlasništvo je moje i stvar, koju od mene ne može kupiti susjed moj, ni brat, niti mi ga brat ne može oteti ni ugrabiti. — Evo, kad je noć zatekla mi kuću moju, — u izbi stavljam zdjelu od kositra, koja lijepo zvoni; — zdjelu tu punim sladovim pićem, koje se nadolijevanjem ječmenih zrna pretvara, — a miris blag puni izbu, miris Slavenima miloga pića... I evo uzimljem svjetiljku, koja je pričvršćena na gvoždje uzidano, da osvjetljuje komoru; koja raspršuje mrak noći, što nosi mir i blagost usnulim... A kada sviće zora, jedva siva zora, — nemirom je već srce moje prožeto,... i groza se tiska u ćutila moja... i svladam začas prvi osjećaj: gadjenje... Kositrena će zdjela obuhvatiti svu nepravicu, koja će u njoj, od milozvučne kovine načinjenoj, koja će u njoj, miloga Slavenima pića punoj... iščeznuti.

I odjednom se pojavi prikaza majke, kako nad kolijevkom doji djetešce, a andjeli je okružiše. Maske iščeznuše bez traga.

Konrad se oslobadja utjecaja romantične poezije i romantične politike. Ostaje mu jedino blago — domaće ognjište, personificirano u Hestiji, koja mu daje uputu, da čuva domaće ognjište, da objeručke prihvati sjekiru i da straži na pragu doma ne dajući ni pedlja svoje zemlje. Hestija daje Konradu baklju s prijetnjom, da će onoga, tko izgubi svetu snagu žeravice, stići osvetljive Erinije.

Treći čin je u katedrali na Wawelu. One grupe iz prvoga čina postadoše blage pod utjecajem genija — Mickiewicza, koji ih zove u smrt, u zaborav, u kraj, gdje je samo duh gospodar svega i on otvara teška vrata, koja vode u podzemlje katedrale, u kriptu, gdje su pokopani kraljevi i on, genij, Mickiewicz. Pruža im čašu s pićem zaborava.

Uto provali Konrad s bakljom i kune genija, jer vara narod poezijom. Goni ga kao varku, obmanu, prokletnika, koji je poubijao braću otrovom sentimentalnosti. Baca mu iz ruke čašu sa svojom bakljom i kliče pobjedonosno, da on, Konrad, nosi slavu. I Mickiewicz iščezne, a Konrad zabije bakljom zapor na kraljevskim grobovima. Baklja se ugasila. Zastor pada, —

ali onaj tanki zastor, koji se bio digao kad je redatelj naložio, da se započne drama, onaj proziran zastor.

Mir. Drama je gotova. Svi glumci izlaze iz uloga, razgovaraju se u svojim historijskim i svečanim kostimima, radnici raznose kulise i stavljaju ih u kutove. A Konrad — ne zna, da je gluma dovršena, ne shvaća, da je on odigrao svoju ulogu kao i drugi, koji se razilaze. Što? Uloga dovršena? Ah, a vi ste samo glumci! Svi polaze. Ostaje na sceni samo Konrad. Svijetla se gase. Mrak. Vrata se zaključaše. Sat je na tornju crkve sv. Križa otkucao ponoć. Zvuk se gubi u daljini. Konrad ostaje sam u tamnome prostoru.

I Konrad, čovjek volje, čina, ostavljen je sam, smatran od cijele Poljske komedijantom, nerealan, slijepac na pustoj pozornici, u praznom teatru, kavezu, zaključanom, sâm.

Sâm sam na velikoj pozornici.
Misô se moja sàtrla ù prah.
Stidim se, očaj me goni odavde.
Ponoć na tornju je otkucala.
Kamo da krenem? Svuda ništàvilo,
svuda praznina i pustoš i gluša . . .
Samotna čezne moja duša
i samilost plače nad mojom sudbinom . . .
Velike jedne misli sam sužanj,
u njoj je moja slabost i snaga.
Zar si ti, Poljska, — jedina sa mnom? . . .
Sâm sam, — a čelo mi od stida gori:
Proklete suze! Krv peče mi čelo . . .

I ispod dasaka dižu se Erinije i gone Konrada, osvetnika. Vežu mu čelo zmijama, kopaju

mu oči i hvataju ga u vijenac svojih ruku. Konrad se bori s nevidljivim silama, u potpunom mraku pozornice stoji trka pomahnitala čovjeka, stoji huka i jauk nevidljivih figura ženskih, osveta preuzima mah u čovjeku snažna srca. I on hoće da provali van iz uklete Poljske, s pozornice savremena života. I polete u gužvi na vrata kao hitro jato izgladnjelih jastreba. Vrata su zaključana. Vraćaju se, srljaju na druga vrata. Zalud! Zasunom su zaprta vrata, udaraju, a gvoždje odjekuje u mraku. Lete na treću stranu — zabadava.

I — tu je drami ovoj svršetak.
Al misao, taj brzòkrili glasnik,
pol'jeće dalje od ove drame
i evo što šapće mi ona:

Sivo kad svitanje odškrine vrata,
kad zasunâ zapori puknu,
kad Eos ružòkosa
uzadje na nebosklon
i prvi kad zapoju ptice ton
cvrkuta rānog, —
u hramu se zornica počne, —
netko će biti i onamo doći
sa ključevima,
(nadničar možda il djevojka bosa),
i prvi odškrinuti vrata. — — —

Onda će u to plavkasto jutro
Konrad-Erynnis s Erinijama,
božanstvu zaprisegnut brat,

ujedno rob i ljubímac,
istrčati u sv'jet,
na L e t
na svitanje sivo, u plavkasti mrak,
u rukama držeći mač,
iščupan pogled,
okružen zborom, u v'jencu od zmija,
kô onaj vaš četrdeset i četir,*)
i narodu glasom zazivat:
N e g v e k i d a j ! ! !

Konrad je prognao poeziju, lišio je i sebe njezine moći, a tko nema poezije, nema organa svoga poslanstva. Zato Konrada progone Erinije, no kletvu će s njega snimiti tek Apolon-Krist s Akropole.

Pet je djela posvetio Wyspiański svladavanju romantičnoga bijesa, koji je smatrao faktorom raspadanja i narodne nesredjenosti u Poljaka. Poezija Wyspiańskoga bila je tako puna boje i mirisa, da je publika podlegla njezinom čaru i ganulo ju je ono, što bi je moralo ogorčiti po namjeri pjesnikovoj. Njezinu simboliku nije općinstvo shvatilo. Uza sve to, što Wyspiański nije bio pravo shvaćen, jer bi „Wesele" i „Wyzwolenie" moralo pobuditi buru protesta i ogorčenja, a ne odobravanje, nije se Wyspiański okanio svojih simbola.

*) Aluzija na Mickiewiczevo proročanstvo, da će muž, koji će se zvati „četrdet i četiri" spasti Poljsku. To se tumači tako, da bi budući kralj poljski bio četrdeset i četvrti vladar Poljske.

„Akropolis“ je (1904.) dopunjak „Wyzwolenia“ i opet veoma simbolična drama. Konrad je obrekao, da će Apolo-Krist s njegove savjesti ukloniti osjećaj krivnje, što je ubio romantičnu poeziju i Erinije će proći. Onda će se on tek pravo osloboditi, i on i narod. Oslobodjenje naroda nije moglo god. 1904. biti drukčije zamišljeno nego samo simbolički i on ga prikazuje u artističkoj iluziji. Jer samo je umjetnost vječna, sve se drugo obnavlja, umire i živi. Wyspiański je više puta prisustvovao uskršnjem ophodu na Wawelu, ophodu, koji je bio uveličavan zvonjenjem u Zygmunta, koji je od velikog četvrtka šutio, a sada je bacao talase zvukova u proljetni zrak, kao da je nakon zime budio prirodu na novi život. To uskrsnuće Krista spojeno s uskrsom prirode činilo se Wyspiańskomu dovoljnim simbolom uskrsnuća Poljske. Konrad može sudjelovati u tom ophodu kao simbol i to kao kip Davidov, koji se nalazi na vršku katedralnih orgulja. David je prema apokrifu kao izaslanik svetih otaca u podzemlju izmolio dolazak Otkupitelja na svijet i čudo se zbilo. David ponavlja Hestijinu poruku o čuvanju zemlje i Erinije se pretvore u Eumenide. Pjesma Davida-Konrada izvršuje svoj zadatak. Već se čuje topot hatova Boga-Sunca, već pucaju zidovi Wawela, raspada se lijes sv. Stanislava, na — ruševine Wawela dojaše Apolon. Apolon budi na život svu prirodu, a uskršnji zvuci Zygmunta lete „nad Poljskom, zemljom krvavom, nad Akropolom, gdje

drijemaju kraljevi i njihovo pravo“. Poljska će uskrsnuti kad se duše preporode — misao je Wyspiańskoga u nizu vizija. Narod će uskrsnuti kao što uskrsuje priroda u proljeće. Glavno je, da zasad narod sačuva svoj biološki opstanak i svoju zemlju. Nova poezija ima da bude stražarom toga čuvanja zemlje.

Ustaše su junaci, koji svojom krvlju siju nov život. To je ideja drame „Noc listopadowa“ (1904.), koju je još šire obradio u drami „Achilleis“ (1903.), dramatiziranoj Ilijadi, jer je te godine bio spremio izdanje svojih ilustracija Ilijade s grčkim tekstom i s prijevodom Słowackoga.

Iste godine (1903.) napisan je i „Bolesław Śmiały“, drama naoko najobjektivnija, historična, ali ne manje simbolična. Boleslav postaje žrtvom istoga onoga lijesa, koji se mora u „Akropoli“ rasuti u prah, da katedrala uzmogne uskrsnuti. A možda će i snaga, koja u tom lijesu počiva, takodjer uskrsnuti? *) Tako poučava drama o

*) „Boleslav Smjeli“ osnovan je na legendi o sv. Stanislavu biskupu. Stanislav ze Szczepanowa, kasniji biskup krakovski, rodio se 1030. u Szczepanowu kraj Bochnie. Svršio je nauke u Gnieznu i Parizu. Biskupom postavljen (1071.) u doba borbe izmedju kraljeva i pape za investituru. Javno je napadao na kralja Boleslava pod izlikom zbog njegovog nemoralnog života. Boleslav je poslao svoje vojnike u crkvu sv. Mihajla na Skałki, da ga ubiju. Kad se nisu usudili da izvrše njegov nalog, ubije ga sam Boleslav mačem dok je služio misu kod oltara (8. maja 1079.) Biskupovo je tijelo dao raskomadati i baciti u obližnje jezero, gdje se tijelo

sv. Stanislavu, „Skałka“ (1906.). Jer taj svetac nije predstavnik crkvene hierarhije, on navješćuje sunčanog, panteističnog boga.

U prvi se čas čini to kao protuslovlje s njegovim idejama iznesenim u „Wyzwoleniu“, gdje se borio s romantičnom poezijom, koja je u grobu vidjela kolijevku uskrsnuća, ali to je protuslovlje samo prividno; Wyspiański vjeruje u uskrsnuće biološko. Vjerovao je u palingenezu i svoju i narodnu. U toj misli nastala je drama „Powrót Odysa“ (1907.), artistički najsavršenija drama Wyspiańskoga, koja nas ostavlja hladne, jer nam je strana grčka etika i sudbina Odisejeva ne može da nas gane u ovoj formi, kako ju je Wyspiański iznio.

Djela Wyspiańskoga — osim drama — obuhvataju i naročito interesantno tumačenje Hamleta, no o tome pisati kratko nije moguće, a iscrpljiv prikaz zahtijevao bi suviše prostora.

---

sraslo. Sv. Stanislavu pripisuju čudo, da je iz groba probudio nekog Piotrowina, kojega je ubila nevjerna žena. Sahranjen je u katedrali na Wawelu. Boleslav je, izopćen od pape Grgura VII., svršio život u Osjaku (u Koruškoj) kao monah. Prema historiji je Boleslav omeo urotu, što ju je skovao protiv njega njegov brat Władysław Herman s vojvodom Sieciechom i biskupom Stanislavom. Kad ga je biskup prokleo, sasjekao ga je na Skałki, ali nije mogao svladati protivnike, pa je sa sinom Mieszkom ostavio Poljsku.

BOLESLAV SMJELI

OSOBE:

Rapsod
BOLESŁAW, kralj poljski
WŁODZISŁAW, kraljev brat
Kraljeva žena, Rusinka
Kraljeva majka, Rusinka
MIECZYSŁAW, kraljev sin
SIECIECH, čuvar dvora Bolesławova
Peharnik na kraljevskom dvoru
Četiri Bolesławova viteza
Dva Włodzisławova viteza
Vitez STANISLAV, krakovski biskup
Svećenik
Strzemion
Seljak
Djevojke iz kraljičine pratnje (4)
Nevjerne žene (4)
Dječak
Popina

Vitez PETAR
Crkvenjak
Guslar
Prethodnik
Glas (3)
Jeka
Huk
Fijuk
KRASAWICA

ZBIVA SE GODINE 1079.
U BOLESLAVOVU DVORU NA WAWELU.

Krenite sa mnom u prastaro doba;
koje se u snu samo vidjet znade,
iz magle, koja lebdi pred nama,
iz magle, što ju čežnja dúšê radja.
Grad ćete naći, mnogim blagom svet,
Ràpsodi će vas čuvári povèsti.
A kad vam rukom ȕ mrak pokažu,
gledajte, jer će otkrit se budućnost.

San snivao sam i u snu tom vidjeh
ono, za čime srce moje hlepti.
Išle su ljudske prikaze sa mačem,
štitovi kožni i komádi têški
šljemovâ kožnih, odjeveni sjâjno,
s pratnjom; u sjaju mjesečine sav su
zastrli grad na gori Wawelu.

Drven je bio dvor od lipovine,
hrastove grede vezahu se popr'jek;
a otesane stogodišnje grane
bile su strop nad glavom kraljevom.

U tome dvoru vidjeh sobu silnu,
u polumraku, praznu, — Visla za njom šumi
i pljuska voda, vjetar s pljûskom sm'jêšan;
to vidim, čujem jasno, kao da je tu.

Sred poda vodi prostrt crven sag,
do mjesta, gdje je pr'jestol kraljevski,
sav zlatnim redom čâvala obijen.

Kad udjoh, dvor je bio pust i prazan.
Kroz okna samo mjesec sja i sv'jetli.

Pričinilo se, da je netko prošô
u sobu, da je zaključao zapor,
a lice mu je šljemom sakrito.

Tko si ti? Tajna narodnih čȕvâru,
što ȕvedê me u taj dvor prastâri?

On stavlja prst na usta, da zašutim,
i slušajući nagne se nad prȁg.
I čujem... iza sťjene, maglom cŕnê,
kako pred dvorom dûše svinut rog.
Zaćjelo ȕ grad stigoše vojníci.

Dodjite k meni, tu sam, dusi naši,
o kojima moj duh, pun čežnje, sniva!
Tu sam! Ukrásit žîvom ću vas bojom,
kako je bilo još za dneva dâvnih.
Preda mnom nek se ȕ boj paše kralj,
nek stane krvav sada preda mnom!

Vratašca mala posred sťjene jedne
pomaknuše se prema komori.
Gdje sam? U dvoru, il na pozornici?
Uto trak pade u prazninu mrȃčnu.
Pojaviše se do dv'je sjene mutne,
Djeva i momak, krepak kao dub.

On sluša, ruku primakô je k uhu,
a gnjevna dršće ònâ desnica.

I opet rog se blizu oglasi
i strašnim glasom dvorom sve zatútnjî
orlovski vjetar širom ga raznèsê.

I stadoše govorit, — čujem govor njihov,
ljubavne r'ječi ukletoga para.
Kralj govoraše, s njim Krasawica:

KRALJ
U svinut dûšu rog.

KRASAWICA
U pȍlje gone stado;
a možda sv'jetlome bogu
wàwelski dusi pòjû davòriju.

KRALJ
Trúbê na ulazu dvorskom.

KRASAWICA
Nije konjùšar, ni pastir, —
možda se nà zbor sazivlju —?

KRALJ
Ako se glas odazove, izdaja tad je.

KRASAWICA
Tamo od Skȁłke?

KRALJ
Čuj...

(Čuje se rog)

KRASAWICA
Znak odgovara.

KRASAWICA
Što vam se lice ȍdjenu srdžbom —?
Bl'jed ste, i slušate pomno.
Osvetu kujete možda?

KRALJ
Čuješ, znak odgovara
tamo od Skȁłke. Znam, tko je.

Sada, kad dvorjani podjoše ù lov.
Odmah sam bratov prepoznao rog,
s biskupom ide na kralja.

KRASAWICA

Tútnjê kopita br'jegom
ispod wàwelskog grada,
al tiho jašu po mostu.

KRALJ

Povézaše kopita slamom.

(Čuju se potkove)

KRASAWICA

Odmah će sunce iz vode zasinut;
nad Skałkom se nebo već žârî.

KRALJ

Biskup mi rat sada vari,
al će se krvavom juhom uprskat.

KRASAWICA

Čuvajte se, jer tamo su čari,
hram je i svêta je voda,
svéto im dr̀veće šúmî,
svjetina-pjesme pjeva.
Svéto mjesto od v'jeka v'jekova, —
a ovo je svéto lišće,
kosu sam njime preplèla.
To je jasmin iz svetoga gaja . . .
a tamo je razoren dom moj.

KRALJ

Tamo se skrivaš . . .

KRASAWICA

Zar znate . . . ?
Noću živite sa mnom . . .

KRALJ

Kuda te zora ponèsê, to ne znam . . .
Ovdje je kamenje drago,
sa krûnâ se ods'jeva zlato.

KRASAWICA

Rječi su vaše nàpolak jasne.

KRALJ

Budi mi zdravo i — bježi,
ne čekaj, zora da sine . . .

KRASAWICA

Strâšne se nesreće spremaju vama.

KRALJ

Víla si rùsâlka ! ?

KRASAWICA

Vìslânka.
Vi ste moj dragi.
Slavit će pôzni vas v'jekovi ! ! !

KRALJ

Za tren će svanuti zora,
vr'jeme je polasku, djevo.
Svu krv ti ljubav burka,
ljubav si slavila noćas.
Vani će te prepoznat;
lice ti obliše ruže.

KRASAWICA

Ljubavnu dala sam noćcu,
hitra i bodra ću pobjeć,
samo otvorite vrata.
Sva sam u komori vašoj procvàla.

KRALJ

Naš se sad rastanak bliži,
nebo već sviće u gori,
krvava vatra se radja.

KRASAWICA

Pred odlazak još ću izljubit,
u rukama krv ćutim svježu,
ljubav me uznosi sada,
žudim za grljenjem vašim.
Žîvo vas srce moli.

KRALJ

Ljuljam te, drăgâm,
Krasàwico, ljubljena;
spràm tebe ništa mi žena;
uklanjam njoj se i sinu.

KRASAWICA

Kažete, da sam jedina;
kažete, da sam ljepota;
slavlje je ljubav moja,
a zašto se onda čelo
mršti tom tmurnom bórôm?
Jesam li ja to kriva?

KRALJ

O, nema nȁ tebi krivnje;
žalosna moja je duša,
nȁ srce pada mi mòra;
brat se nà mene diže,
brat mi zavidi dvoru,
brat bi da otme i prisvoji dvor.

KRASAWICA

Vaša je moć mnogo jača,
zlobi odòljet će ljudskoj;
mòra i zloba će propast,
samo na ljudski pazite život!

KRALJ

Volju ne poznaju moju!
Kô r'jeka sam slamkom kad trese! —
Lako mi čovjeka ubit;
sudu mom kumuje Smrt.
Danas me stisnula sudba:
sumnja zažiže oganj,
brat mi je smetnja, dušmanin brat.

KRASAWICA

Tajna vas nužda sili,
morate ubiti brata,
ma da vas pozdravi Bogom,
na níti će visjet vaš život;
u ljubavi smrt će vas napast,
kao bizóna krepkoj u dobi, —
tako će doći, da vas zakolju.

KRALJ

Tiho, djevo, — već sviće...
Gȑdnu si rekla r'ječ.
Priségoh bratu na život,
sve ću mu krivde oprostit. —
Ljubi me, pomiluj ti me,
snáži me grudima, jačaj...
Kosa ti cvjetnato polje,
mírî kô ljetna noć,
kao kad cv'jeće procvàtê u bâšči.

KRASAWICA

Prvi u narodu vi ste,
prvi kod puka ste vi,
pjesmom vas pozdravlja sv'jet.
Sv'jetom vladate c'jelim,
možete činit čudesa,... —
vi ljubite, ljubite, grlite...

KRALJ

Kosu saplèti, vlasi zavéži,
kosa se rasplíće kô tanke niti;
kô paučina,
a zora je m'jenja u dúgu,
rȁščupānu ljubavlju noćnom.

KRASAWICA

Tiše...

KRALJ

Tr'jemom prolazi netko...

KRASAWICA

Kroz prozore ulazi zora
i ruho vam rûjem rumènî. —
Na mláćênje kupe se momci.

KRALJ

Ne. — Psi u štènari réžê,
jer sam ih dao zatvorit,
da uzmogneš slobodno k meni doći.

KRASAWICA

Ne to, — — psi su već gladni.
Nikoga nema, — nè čujem — ljúbite!
Ruka je vaša silna,
mačevi spremni su vaši!
Ako se urota kuje,
od mača će kraljevskog pasti!

KRALJ

Smrću me hoćeš da kušaš,
hoćeš na klanje da siliš,
jer me rukom držiš i snagom;
k vratima idem da vidim,
pusti mi ruke sa vrâta,
rùsâlko ti i vilo!

KRASAWICA

Vi ste vikali vikom,
kad su dvorjani rekli,
da sam vještica, čarobnica.

KRALJ

Pusti kòrâljnu ruku.

KRASAWICA

Vrpce se zà vama vúkû.

KRALJ

Ustima ti me vežeš,
ti me vežeš, — a ùstade sunce.
Čujem hodanje tamo,
ne ćeš tr'jemom umàknut;
u tr'jemu su, žamor se čuje . . .

KRASAWICA

Žȓvnji melju u mlinu.
Noć je nàd nama bdjela,
zora laže i nebo već gori.

(naglo)

Dolaze amo u hrpi,
nisam prepoznala odmah, —
gdje je družina tvoja — —?

KRALJ

Ljubav, l'jepa, jedina!
Jedini moj je vitez.

KRASAWICA

Nà vâs se, nà vâs, dižu!
Hvatajte mač svoje vlasti,
Ja ću vas opasat zà boj.

KRALJ

U ljubavnom, mila, znoju . . .

KRASAWICA

Ubiti moraš brata.

KRALJ

Brata ubiti ne ću.
Volji će sudba podlèći!

KRASAWICA

Čudima otvaraš polja!!

KRALJ

(smijući se)

S mačem u komori ljubav,
s mačem mržnja na pragu.

(zamišljen)

Bog me je postavio:
duša će svladat mržnju i ljubav!!

KRASAWICA

(svaki čas potrči u komoru i nosi odande opremu)

KRALJ

(odijeva se i orùžâ)

KRALJ

Tko to rânom dolazi zorom? PRIZOR 2.

KRALJEV BRAT

Brat sa r'ječju bratskom i s pozdravom.

KRALJ

(nadijevajući oklop)

Počekaj, brate, vrata su téška.

KRALJEV BRAT

Otvaraj, brate, hrlim s pozdravom.

KRALJ

Svečano samo dok ruho obúčêm.

KRALJEV BRAT

Volim te vidjet i odjetog skromno.

KRALJ

(opasuje se)

Golu dok ruku orùžām samo.

KRALJEV BRAT

Dòvratke, brate, izváliti dat ću.

KRALJ

Kovanim dok se još opašem pâsom,
možda si dostojno došô odjeven —
jădnôme bratu to prostio ne bi.

KRALJEV BRAT

Sjekirom ta ću razvaliti vrata!

KRALJ

Je li, brate, s tobom družba tvoja?
Sjekirom si pošao na brata?
Brat se s l'jepom djevojkom zabavlja?!
Družba mu je ù šumi dalèko?!
Sam je brat tvoj?! — Primam te kô brata.
S vrátā skidam zavor okovani.

(otvara zavore)

(Ulazi kraljev brat, Sieciech i nekoliko vitezova).

KRALJ

PRIZOR 3. Zdravo, družbo, stărosto i druže.
Ja sa mačem, brat sa nožem stiže.

(stanka)

Ȕ lov me dodjoste pozvat,
str'jele da nosite ză mnom —?
Kroz šîblje i drvlje da lovim,
za sedam čak dalekih górâ.

Da gazimo rosu loveći čèstom srndáća?
zato ste došli ovamo ù dvor k meni . . .?

(prekine, – tišina)

SIECIECH

Orao ste, kralju, vi i sokol,
năoružan kao prèd Kijevom.
Na sve strane lete iskre òd vās.

KRALJ

I da budem pl'jen u lövu vašem?

SIECIECH

Zar su naši lovci Pjăstovići?

KRALJ

Svuda vidim Pjăstoviće nove.
Vi ste bili čuvar sina moga,
drugima sad stražar postadoste.
Gatam vama Măslavov ja konac. —
Prije zore napadoste kralja.

SIECIECH

Krvništvo je vaše sudòvānje.

KRALJ

Ruka hvata, tko joj se podádê.

SIECIECH

Ja ću pasti!! ali drugih ima!

KRALJ

Mili ste mi, rătovāste sa mnom,
gdje me kao kralja pozdravljahu,
gdje ste prvi znali grāde pl'jenit.

SIECIECH

Milost vašu vážêm svojom rukom.

KRALJ

Mlad ste, dugo živjeli ste sa mnom.

SIECIECH

Krvi nisam požalio zà vȃs.
Nà vašem je osušena štitu.
Nice padam sud vaš čekajući.

KRALJ

Smioni ste!

SIECIECH

Vi ste kralj naš smjeli.
Vitezovi danas trpe krivdu.

KRALJ

Nepravdu će svatko zá se naći,
tko valjano gospodárit ne zna.

SIECIECH

Gospodárit? Kuća je dalèko.

KRALJ

B'jega ne ću nikome oprostit!!
Sve na ruskoj vojni nevjernike
mač mog suda nesmiljeno goni.

SIECIECH

Pȓve ćete pòsmicat junáke.
„Strah vaš tamo" ovu košnju kosi!?

KRALJ

Strah?

SIECIECH

A! Nego! Blag ste vi i Smion!

KRALJ

Jezikom me želiš drsko svladat!

SIECIECH

Nismo amo došli mi na dìvȃn.

KRALJ

Nà volju vam, počnite sa djelom.
Krìvušom ću sve vas dočekati:
Bez oružja mišljaste me naći,
kad se s bratom podigoste amo;
ali sam vas gvoždjem pozdravio.
Vaš sam vladar, al i sužanj sada.
Svežite me, brate.

(Ulazi kraljeva žena, za njom djevojke.)

KRALJEVA ŽENA

U gvoždju vidjeh ove
i novosti se čudim.
Tko smije prije mene
da zorom bûdi muža —?

(ne da nikome do riječi)

Tu je djeva sakrivena,
kroz uroke zavoljena.
Meni i sinu to je sramòta.
Deseto ljeto dječaku već teče.
Uzô si sina; u Vìslu ću skočit.
Prisegom si prisizao,

PRIZOR 4.

kada si se krunisao,
tri su otad prošla ljeta,
da ćeš mene samo ljubit,
da ćeš zá me život čuvat,
svečano si obrekao —
sada si mi lagat stao.

KRALJ

Lagat! Šuti, ne ću slagat.

KRALJEVA ŽENA

Lažju kletvu slomio si!
Nisam došla, da me goniš.

KRALJ

Zàposlen sam s bratom sada,
ako li si znati rada, —
brat je došô meni u pòhode.
Jer sam smion ja na glasu,
stiže četa Pjästovîćā.
A ti dódje da me b'jediš,
slaba si mi obrana,
što si moja vjenčana,
r'ječ ih tvoja ušutkala,
sve si ženske pokupila.
Brat je dodúšê dòšô sa svadjom,
prěd tobom mora sada popustit,
jer si ti došla sa svadjom,
mir ćemo zato mi sklopit.

KRALJEVA ŽENA

Eno ti djevojke!

KRALJ

Pazi se!

KRALJEVA ŽENA

Djevojka, dvorsko služínče,
davno ti omiljela,
k sebi je potajno vučeš,
nerado boraviš sa mnom, —
gdje ti je prisega, vjera?!

KRALJ

Priségoh, priségoh,
zar ja prisegu kršim?
Što ti je stalo, da zävedoh curu?

KRALJEV BRAT

Kralj je Smjeli, pa laže.

KRALJ

Ha, zmiju r'ječju izlégoh.
U tebi laži nema?
Tvoja r'ječ balzam sprema
kad govoriš, žalcem ubadaš.

KRALJEV BRAT

Žalcem sam istinu našô.

KRALJEVA ŽENA

Prosti mi, kralju i mužu,
što sam ti òvāmo došla, —
strah mi je spopao srce . . .

KRALJ

Vidiš, u oružju da sam.

KRALJEVA ŽENA

Zar je to s tvojim znanjem,
da kûle, gdje uznici sjeđe,
pùnê se vriskom i kliktanjem glasnim —?
Sužnji su pòpuštâni,
seljani oružani,
nije po tvojoj to, mislim, zapov'jedi —?

KRALJ

Pogadjam, čije je djelo! —
Biskup će doći zac'jelo.
Otvara úze moje
prije neg òćuti mač moj na vrátu.
Hvala ti, ženo mila,
goste si zabavila,
napadaj sada prepusti mom bratu.
Zaveo Šjèćeha drûga,
na njemu štit je poruga,
ù srcu otrov i mržnju mi snuje.
Ne će zbog kletve crkvene
srce zaboljeti mene,
već zbog toga, bratsko što srce me truje.

(Ženi)

Mržnja vam srce nàtrûni;
jer se sa djevojkom igram,
kažete: prisegu kršim.
Vas samo ljubim na sv'jetu,
vas samo slavim sa mačem,
uz vas ću poginut kao vaš vitez.
Crkva mi tome zabavlja,

svête mi naloge stavlja,
zato u vlastitoj bôli se gušim.
S njime ću stvar udesiti,
ja ću il on mrtav biti,
kunem se!

KRALJEV BRAT

Evo baš dolazi biskup!

(ulazi Biskup oružan i odjeven kao Arkandjeo, s četom oružanih seljaka.)

KRALJ

Slušaj me, biskupe, dok se kraljem zovem, PRIZOR 5.
ne ćeš ti ovoga biti vodja puka.
Ja sam, da ù ovoj zemlji brazde orem,
moja je, nikoga drugog ova muka.

BISKUP

Moje je právo! — Ti sa mnom tražiš kavgu.

KRALJ

Osudu ne smije nitko moju taknut.

BISKUP

Pravo po maču, ù krvi zaprljanom.

KRALJ

Moj je sud! — Sjekirom zapreke ću maknut.

BISKUP

Na lomaču ćeš leći kao krvav prut.

KRALJ

Moja je gozba za moje pozvane!
Kukolj, batrljice ognjem ću spalit, —

krvave šipke ću bacit u plamen,
psi će polizati krvave rane . . .

BISKUP

Kralju, do krvavog doći će boja.

KRALJ

Da, u krv! — prvi ćeš ti — r'jeć je moja!

ZBOR

1. Ne pozna mjere u strogosti,
okrutan mu gnjev;
nepristupan je milosti;
gori kao žar.
2. Crvèno lice kô plamen,
oči kao u jastreba;
sud će sa mačem provèsti,
izvršiti krvničko djelo.

BISKUP

Žrtava, krvi za našega kralja!

KRALJ

Muško i žensko istr'jebiti valja.

BISKUP

Blagoslov crkve posvećuje ljude,
sreću tko bližnjeg pomete bez prava,
podlac je, nevinom krvlju se pásê.

KRALJ

Govoriš uzalud, ne ću popustit.

BISKUP

Jastreb si!

KRALJ

Kralj sam!

BISKUP

U ruci ti zmija.

KRALJ

Besramnik, — ne ćeš bez kàštige pljuvat!

BISKUP

Stojim tu moćan, jak, pastir sam stada.

KRALJ

Moja je s neba moć, tvoja je služba!

BISKUP

Grožnjâ ni mukâ se tvojih ne bojim.

KRALJ

Odlazi!

BISKUP

Moja će s neba moć sići,
udarit tebe po čelu sa krilom,
zbaciti pòd noge pero sa šljema.

KRALJ

Zar vam se pr'jetnja u r'ječima vrši?

BISKUP

Pr'jetnja i volja — i odluka vaša.

ZBOR

1. U usta mu se zločin usisô,
oči su njegove vàtrene baklje.

2. Zločinstva kakva taji ù sebi
kojim će djelom potvrditi r'ječi!

KRALJ

Ti reče! Bog sudac danas će sudit.

BISKUP

Za mnom je pošao narod sav listom.

KRALJ

Dvjesta si doveo s kosama ljudî.

BISKUP

Baš su na kosidbu ù polje pošli.

KRALJ

Nisi praznòruk ih doveo amo.

BISKUP

S kosom u ruci pred kralja su došli.

KRALJ

Boga mi, sve ću vas isjeć!

BISKUP

Što Bog da!

KRALJ

Posljednji dan sada očima gledaš.

BISKUP

Mač se u mahnitoj uzvitlô ruci.

KRALJ

Strzemjone!

BISKUP

Sâm sam!

(stane na čelu stisnute skupine seljaka)

Slava je uz nas!

(ulazi Strzemion i stane uz kralja)

KRALJ

Tu je Smrt tvoja!

BISKUP

A tvoja Sudbina!

KRALJ

Dat ću vam trupla užètima izn'jet.

BISKUP

Nàpadni! kralju Slave!

KRALJ

Srćem u srdžbi.

BISKUP

Budi kô otac tvoj, s klanjem pobjedjuj.

KRALJ

Sjekiru dižeš, potpaljuješ poraz.

BISKUP

Budi kô pradjed i požali niska.

KRALJ

Izdaja!!

BISKUP

Križeve pò cŕkvi ljubi!

KRALJ

Ležeći molit ćeš ti oproštenje,
onda raspaljuj mi narod i búni.

BISKUP

(*klekne*)

Moleći milost pred koljena padam —
Ne ćeš li poniznim život poštedit,
Bog nek suzdrži naš poraz —

KRALJ

Buntòvnîk!

BISKUP

Dajem slobodu, kad kralj nam je ne da.

KRALJ

Oteti?!

BISKUP

Silom!

KRALJ

I pòdmûklo!?

BISKUP

Snagom!

Bog nas je poslao . . .

KRALJ

Lažljivci!

BISKUP

S mírom.

KRALJ

Odlazi!

BISKUP

Daruj mi sužnje, što su zatvoreni,
tjerati nemoj ljude paklom živim,
osveta božja mogla bi te stići,
tebe odsúdit, djecu ti i brata.

Sjeti se, rûke nȁd tobom sam držô,
kada si krunu uzeo s oltara.
U ruci danas, gledaj, baklja gori,
vatrena groza samo pûkom hara.

Ubijaš ljude, kruna puna žara,
krv piješ, ljudskim mesom ti se sladiš!
Kažnjavaš mačem, krvav trag te sl'jedi
kroz naša srca, natopljena žûči;
od posječenih glava temelj gradiš
za dom svoj, silnik ti si, samodŕžac.
Obìlježena tvoja je krivica,
biti ćeš kao krvnik, ubojica.

(svi kleknu.)

ZBOR

Dò nogu padoše poput klâdâ,
nȁ zemlju spustiše kȍse.
Je li to kòrba il molba;
kom će se nebo priklonuti sada?

KRALJ

Ja sam vaš kralj, vi puk ste golùbînji.
Dò nogu mojih vaše je mjesto.
U pjesmu-bajku odljuljani seljak, . . .

tāj da se proti meni pobuni?
Djetinje srce s vama upravlja;
a izdajnička duša plače ù vama.
Kad će se rodit žedja, radost krvi,
da savladate strah kô vuci, jastrebi,
da otimate zemlju, i bez milosrdja
da sa mnom, kraljem-vodjom, kraljujete vi
mačem, što s'ječe i ništi?!
Jer zato ja sam tu, po božjoj ruci stavljen,
da kao šiba božja šibam, blagòsivljem.
Nek bude ono, kralj i Bog što veli,
odastr'jeti ću tajne vaših srdaca.
Umekšati me ne će, tko se moleć svîja.
Kom Smrt dòsûdih, Noć će tome oči skriti.
Umekšati me ne će, makar kosom máhô;
jer kralj sam, — zapov'jedam,
zločínstva nosi sa mnom Bog!

KRASAWICA

(na otvorenim vratima komore)

PRIZOR 6.

Izberi krv, izberi krv,
gle, dò nogû ti leže!!
Ti kralj si tu, ti kao lav,
a oni hrpa slúgâ!

ZBOR

Rusalka; čudo-žena!

KRALJEVA ŽENA

Ljubovca je milena!

BISKUP

U kraljevskoj komori vještica!

KRASAWICA

Zamúkni, zagrìžljiv čovječe!
Oca si ubio moga,
na kolac si oštar ga nabio,
sad sam siròta dò Boga.
Sveta si debla popalio,
likove stare povalio,
hram razorio, pčele iz košnice rastjerô.
Gaj je to svet od pamtiv'jeka,
jači od snage čovjeka;
čeka te zato osveta, kazna.
Sada si izdaju skovô,
digô se protiv kralja,
kraljev se brat s tobom ròtî.

BISKUP

Svežite ruke, zavéžite usta!
Spopasti zar je ne možete?
Čaròlije zar vam ne dádû?
Napr'jed, sputajte ruke!

KRASAWICA

Gledajte, kralj što vam veli?
U meni dr'jema sila,
dogod sam njemu mila,
dok nikog ne začaram čarom.
Kralj kad se mene odreče,
nitko živ ostati ne će,
oba od moje padoste riječi.

(kralju)

Izberi krv, izberi krv,
krv izaberi, krvavi kralju,

nè krzmaj, nemoj se opirat,
potégni mač svoj pravedni,
i s'jeci i s'jeci popr'jeko.
Svi su tu izdajnici,
što ti na život idu,
vode se zà ruke ovdje,
tu su, da ubiju tebe.
Od mene ljubav si ùzô,
s tobom sam noću i tminom,
tebi sam don'jela gromove.
Svêto ću lišće začarat,
svi će zan'jemiti smjesta . . .

SIECIECH

Kralju, žena, kraljica, sva je bl'jeda . . .

KRALJ

(navali na Krasawicu)

Poganska zmijo, l'ježi mlâde!

(o ženi)

Bl'jédî, — čaròlije — . .

(pokazujući na Krasawicu)

Sputajte ovu!

(Krasawici)

Odlazi òd mene, — idi, tjeram te..

KRASAWICA

(istrgne se vitezovima)

Rihézin ùnuče, sâm me véži!
Dadoh ti ljubav, snagu ti dadoh.
Gorim u gromova ovih sili,
što su u svetome gaju bili.

Vječna izà mene Slava zove,
ne izdajnički jauk crkve,
vječnu tu silu upoznaj!
Sputaj me ùžetom, uže će pući,
zv'jezda na mome će čelu zablistat,
čarobna gospa sam vódâ,
prèd vama stojim bez straha!!

1. DJEVOJKA

Kraljica umire.

2. DJEVOJKA

Poprskaj vodom.

3. DJEVOJKA

Ljepotom ju je svojom urekla
vještica ta iz poganskog hrama.

1. DJEVOJKA

Čuvajte oči od proklete zmije.

KRASAWICA

U kȑvi ćete se klati,
ništa vam proklete ruke ne će suzdržat,
plamenom zavisti vi ćete planut,
ne vidite, da vas već progoni Smrt.
Namjesto mene da vežete, metnite nà sebe negve,
jer vas već prokleta kletva stiže.
Namjesto mene da tjerate, padajte nä zemlju nice,
jer me sad razdire žȉva vatra.
Pokolj vam gatam! A Smrt vam želim,
koji mi pogleda prvi u lice.

(Svi spuste glavu, samo gleda biskup.)

KRALJ

Kovčeg dajte kovani,
pokraj lôga čuvani,
gdje je moje kraljevsko blago;
kruna je u njem skrita,
od zlata bogato slita,
na njoj rubin i safir-kamen plavi.
Tu je jabuka, žezlo,
tu je košulja zlatna,
zápûnke dajte i zlatne rukave;
biserom crêvlje vezene,
biserom plašte šivene,
sve je to skrito pod četiri brave.

(Kralja oblače sluge u svečano ruho)

Je l' te, slina vam curi!
Takvo bi l' volio ruho?
Dospjet će, vr'jeme se žuri,
pa ćemo kape izm'jenit.
Je l' te, imam još sinka,
imam još sinka jedinka,
otrov ćete vi njemu da date:
možda biskup Stanislav,
možda češki Vratislav,
možda ćete vi to bit, brate?

SELJAK

Bogme, težak je kovčeg;
dobro i pravo ste rekli.
Hoćete l' sve to namètati na se?
Zlatni će teret vas gnjesti.

Zar vâs da mami to zlato?
I bez tog obraz vaš kô sunce sja se.

KRALJ

A što ti na to, ti, drugi,
vidim da uzdišeš teško,
zašto se tužno po komori pleteš —?
Je li te zlato ureklo,
il ti je jezik pripèklo? —
U vreći nòsi, što s poda pomètêš.

POPINA

(baci se u komoru s vrećom)

SELJAK

Suze mu curkom cure,
blažen je sav od sreće,
škrtica on je stara,
zlato u mjerice meće.
Puna je, puna vreća,
a on je trpa dalje.
Vatrom mu oči gòrê.
Vreću zavéži, mòre.
Hoće da digne, zape,
znoji se, nema sape,
zalud se muči, stade,
zlatni pod teret pade.

POPINA

Od silnog zlatnoga trha
puna je vreća do vrha.
Smrt me već stiže, već pucaju kosti.

O, kralju, daj mi pomòzi,
nek mi iskòpaju oči,
umr'jet ću gledeć od silne žalosti.

KRALJ

(pomaže mu da digne vreću i prignječi ga vrećom)

POPINA

(umire)

KRALJ

U vodu bacite t'jelo
i ovo zlato s njim c'jelo.
Bogato sam ga darívô,
lakomo srce je krivo,
ù jamu bacite njega i vreću.

SLUGE

(bace truplo van)

SIECIECH

(tik uz kralja)

Biskup sad molitve moli
po crkvi pjesma odmn'jeva,
sprema se amo da dodje sa četom.

PRIZOR 2.

KRALJ

Neka mi dodje sa četom,
urešen haljinom svetom,
i crnu kapu sa križem nek meće.
Monahe neka sazove,
smrtne nek zapali sv'jeće, —

ipak je kukavan, preslab,
ma da on kaleže svêtî,
preda mnom mora da lice otkreće.

SIECIECH

Doći će, mislim, sa pjesmom,
doći će s graktanjem crnim,
molitve ovdje da izmoli svoje.

KRALJ

A vi zar nemate mača?
Nijedan od vas zar ne zna
dužnosti, kletva kad ovamo stigne?
Onda tek smjeli ste kruto,
kad ste se napili ljuto, —
nà njega oči nijedan da digne?...

SIECIECH

Otidji, kralju u lȍve,
konj te i sokol tvoj zove,
Čemu da gledaš u ovoga popa?
Kletvom će rastjerat ljude,
zaludna muka nek bude,
neka mu nà prag ne korakne stopa.

KRALJ

Ne bojim se,
ne plašim se,
mene ne će spopast strah;
ne dršćem ja,
ma kuća sva
pretvorila se sad u prah.

Svejedno, ma se hvatao oltara!
Smionost ja sam, koja sve obara.

KRALJEVA ŽENA

(ulazi, pratnja joj se zaustavi uz vrata)

KRALJ

PRIZOR 3.

Kraljica! Opet je tužna!
Je li se ljubavi sjetila,
ili se boji čaròlijâ —?
Što bi ti rȁda u sudskoj dvorani?
Želiš li odsude slušat,
ili si željna mene da vidiš?
Krunom tom krunim se danas,
kojom sam prisizô tebi.
Konrad car ukrô mi krunu,
a ja uskŕsnuh u novoj.
Arhandjel samo je može
zbaciti s glave kô vjetar,
ništave vaše su r'ječi,
izdaji vašoj se smijem.

KRALJEVA ŽENA

(pada mu do nogu)

Vladiko, dodjoh skromno da molim,
prestani strogim šibati bičem,
smiluj se prolitoj krvi ovoj, —
dosta je osvete bilo.

KRALJ

(digne ženu sa zemlje i miluje ju po licu, isprati je do vratâ, koja vode u njezine odaje.)

PRIZOR 4.

KRALJ

Brate, čaše su natočene.

KRALJEV BRAT

Pijder, brate, imaš prvènstvo.

KRALJ

Zar se bojiš čaše iz moje ruke;
gledaj, kako stariji piju redom.

KRALJEV BRAT

Digni čašu, pokušaj samo gucnut.

KRALJ

Dost mi je mèdovine,
ne ću da pijem, al volim
vidjeti brata rumèna,
jer si uv'jek tmuran i bl'jed.

KRALJEV BRAT

Mislim, brate, na Pòpjela kralja,
kad je svoje stričeve pozvô,
pa ih onda pobacô redom,
te su plivali jezerom Gopłom.

KRALJ

Velmože ću ì ja sve potròvat,
kojih nema medju pratnjom mojom
i tko hoće da se ròtî ovdje,
bio brat il' svojta kakva bliska,
imam za njih slatki pehar pića:
Kad sam bio kod Rusâ,
knezovi su zdravice

pili meni ù zdrâvlje,
meni piti zadnjemu dadoše.
Na dnu otrov bio je,
rusinski su tirani,
na moj život gadjali.
A ja njima: Knezovi,
u tome se varate,
da ćete me ubiti,
jer iz òka pròčitam, tko laže.
Vaš ću pehar ostavit
kao spomen ljubavi,
a iz svoga vlastitog
pit ću sebi ù zdrâvlje.
Vaš će pehar dobar bit gostima.

(Strzemionu)

PRIZOR 5.

Vjerni ti moj Strzèmjone,
kad na pr'jestol zasjednem,
ti ćeš s mačem kràj mene stajati.

STRZEMION

Tu su tvoji drugovi,
braća tvoja ljubezna.

KRALJ

Čim se maknu, pozorno pripazi.

STRZEMION

Zato život zalažem;
samo Bože sačuvaj,
to da vidim, brat da te ubije.

KRALJ

Pazi samo nà brata,
kako čaše natače,
i na onoga, koji ispija.

STRZEMION

Nek mi oči ugasnu,
smrt nek mene pomrači. —

(pije iz pehara)

Pijem pehar, — ù vaše zdravlje . . .

KRALJEV BRAT

Što to radiš?

KRALJ

Strzèmjone!!

STRZEMION

Vatra!! — Ruke puštajte!
Zdravo — zbogom ostajte — kraljevi!

(umire)

(Svi se nagnu nad mrtvaca.)
(Kralj i Kraljev brat gledaju jedan u drugoga.)

SIECIECH

(opet uz kralja)

PRIZOR 6. Na tinjskom dvoru urota se kuje.

KRALJ

Skupi ljude, kreni nà dvor tînjski.
Sve pos'jeci. — Ognjem ih istr'jebi.
Nàd dvor tinjski jastrebova krila
prostrieti ću kao smrtni pokrov.

SIECIECH

Ne ću dosta smionosti imat.

KRALJ

Nek te svirale silne zaglúšê!
Nek te glasovi trubljā uznèsū!
Sjećaš se, kako smo kijevska
zlatna razbijali vrata.
I kako su ù onu r'jeku
viteške gvozdene čete
zà mnom pojúrile, kada im rekoh:
„Tko se usudjuje, za mnom nek podje!“
padosmo tada u zapjenjen talas.

SIECIECH

Mnogo je palo tad vitezóvā.

KRALJ

Ne pamtim. — Mi smo ostali:
ti mlad i ja kralj — Smioni!

(stanka)

Kada se veselímo PRIZOR 7.
uz pivo, mèdovinu,
pijući zlatno vino, —
što mi to Šjećeha tišti,
kakva li muči ga tuga,
da ga je pritisla žalost —?
Je li ti parnulo konjče,
il' si ustr'jelio sokola-pticu,
ili goluba sivog,
pa te golubica viče?

SIECIECH

Nemojte, kralju, tako,
vaše rieči me peku,
nisam danas za razgovor takav.
Glava mi se pomèla,
srce ona zavèla,
i tom tugom mi čelo zȁn'jêla.

KRALJ

Il' te víla urekla,
il' te svladala djeva,
da si probl'jedio, klonuo posve?
Pamtiš djevice ruske,
ljubav htjele su tvoju,
dok smo u Rusiji bili još lani?

SIECIECH

Kralju, ne ònê oči,
s drugih oganj me bije;
ona vaša, što je umàkla.

KRALJ

Žalim, što je potjerah,
sad je tebi poklanjam.
Idi, traži, makar u pakao sišô.

SIECIECH

Ljubav mi je obrèkla
i drȁgȃnje do v'jeka,
samo, kralju, da ubijem čovjeka.

KRALJ

Ubij, koga ti drágo,

ako uzmogneš samo,
ako ti màhnita djevica mila.
Dopuštam, tako mi boga,
kogagod ushtije ona,
ubij ga, mili druže.

SIECIECH

Valja da ubijem tebe.

KRALJ

Ružin v'jenac ponèsi,
s drugom djevom zapleši.
Nek zagúdê vesele gusle. —
Ovamo, ubojice!
Još sam budan, pri sv'jesti.
Nek ih paščad moja razàgnâ.

(glazba.)

KRALJ

Mene da ubiješ, dakle,
radi ljubavi silne —?
Sudba je neminovna —
nè plaši mač me nijèdȃn,
ćordu moju dok imam,
svoju b'jedu i volju dok imam.

(smijeh)
(glazba)

RAPSOD

PRIZOR 8.

1. Na dvoru Konrada
gozba je sada,
na dvoru kod Konrada cara.

2. Dragulje on d'jeli,
dvor nadari c'jeli,
sam ne će da takne pehara.

3. On misli i snuje
a nemir ga truje,
i glavu na stol on stavi.

4. „Pij, care, sad vino,
ne bi l' djevu privin'o?
Sutra je kraj tvojoj slavi.

5. Sin Boleslava
hej, sprema se na te
s poljskom krunom na glavi."

II.

1. Hej, veselo, druzi,
kraj nek je tuzi,
care, nek ti srce ne tuži.

2. Doći će Njemkinja,
kneževska kneginja,
u službi tvojoj da služi.

3. Muža je zavela
i sina dovela,
da tvom se jeziku uči.

4. Pred pr'jestoljem pade
i krunu ukrade,
da tvoji je čuvaju ključi.

5. Čuj, gospodare,
čuvaj je, care,
sakrij u skrovišta niska.

6. Dušman se ljuti,
kratki su puti
i osveta vrlo je bliska.

7. Ti djecu upreži
i ruke im sveži,
da orli se ne bi izlegli.

8. Da pandžama vitkim
i mačem da britkim
za glavom ti ne bi posegli.

III.

1. Hej, Rihezin sine,
nek srce se brine
da se domogneš djedovine.

2. Prikloni glavu,
u carevu slavu
tvoje nek caru se koljeno svine.

3. „Ja ću ti dati vojnikâ
i konjanika
i mnogo junaka dat ću ti darom.

4. Tek priznaj vlast moju
i sagni glavu svoju,
da sam ti ja gospodarom!"

5. „Na sve ću ja pristati,
očevu krunu mi vrati,
svinut ću pred tobom i koljeno.

6. A tebi je dika
i slava velika:
tvog carstva je Poljska sad léno."

7. „Po krunu otidji,
pa otetu sidji
u najdonje podrume eno."

8. „Sred pivnice crne
luč se utrne
i mrak u podzemlju zine."

9. „I zalupe vrata, —
sužanj sam Konrada tata!' —
u podrumsku bačen sam tminu."

10. Trusíte čaše
u zdravlje naše,
pehara car se sam laća.

11. „Onaj u mraku
naći će raku,
od moga će poginut mača." —

12. „Hej?! — Ključar po noći?!
Piva natoči,
s glasom k nama on leti."

13. „O, nesreća, care!
Sva straža pöklâna!
A kruna i sužanj oteti."

14. „Junaci, sedlajte,
oružje dajte,
svaki nek za njima hiti"!!!

15. „Dovedite krive
il mrtve il žive!
Svi ćete grofovi biti."

16. Ne sluša sada
nitko te rada
i ne možeš danas se dići.

17. Baš izvrsno vino,
ne bi l' djevu privin'o,
vjetar bjegunce će stići.

18. Car pehar razlupa,
sruši se s klupa
pijana družba od vinskoga žara.

19. Zora kad svanu,
Konrad izda'nu,
krv oblila Konrada cara.

(stanka)

20. Ti mirno snij i svladaj gnjev.
Još u njem vri Rihézê gnjev
i ta će se osvétit.

(Kralj ustane)

21. Krakovski kralju, slušaj moj pjev
Rihézina ti si krv,
Zločínstvom vladaš nama!

KRALJ

Da, l'jepa ti je pjesma ta
Dar kakav želiš, reci —?

RAPSOD

Moj ljetnji dvor je propô sav.
Povráti mladost moju.

KRALJ

Ud'jelit ću već tebi dar,
ovjènčat ću te ružama
i okititi lancem vrat.

RAPSOD

Povènut cv'jet i past će list,
povènuti i strunut.
Sad moram ić, sad moram ić,
na onaj drugi sv'jet.

KRALJ

Ne želiš blaga, bogat bit —?

RAPSOD

Ja imam više nego ti,
za život stalo nije,
Darežljivost i moć je laž,
kad srce s tuge mrije.

U srcu nosim mržnju ja,
a prsa mržnja pali,
stog želim smrt, ti smrt mi daj,
Darèžljivim te zvali.

Tek čežnju silnu nosim ja-
za onim, čak dalèkim, —
što čujem, kada pjevam pjev,
što tuguje u pjesmi.

Povratiti se ne će, — ne,
smrt jedina mi fali.
U moći svojoj ti si slab,
ma Darežljivim te zvali.

KRALJ

Što želiš, kazuj — — —?!

RAPSOD

S lica sram,
da stidom se rumènîš.
Da vidim, da li možeš ti,
što ljudske suze prezireš,
od srama da crvènîš —!?

KRALJ

Što želiš, kazuj — —?!!

RAPSOD

Ognja plam!
U gnjevu vidjet kralja.
Da vidim, kako b'jesniš slab,
jer slaviti te valja.

KRALJ

Što želiš, kazuj!!

RAPSOD

Ubiti
ubíjcu slave; kunem

Rihézinoga unuka
i krvave mu ruke.
Ubíjco tolkih — ubij me,
izràvnâj račun vječni!

KRALJ

Umr'jet ćeš!

RAPSOD

Ti ćeš ubit me,
ni taknut nè sm'je drugi,
u starom hramu dom je moj,
oltára ja sam straža.

Puk mene hljebom časti, znaš,
i narod štuje c'jeli;
tek tebe kune ovaj pjev,
ti ubij mene, — Smjeli.

Al tko se takne čela mog,
tko na me bodež digne,
tom dane broji groma bog,
tog kazna božja stigne.

Iznàd tebe sam, kralju, kralj,
za čežnjom duh moj sl'jedi;
neùblāžen sam, vječna bol,
u srcu zmija sjedi.

Iz mrtvila slobodu daj!
Smrt jedina mi fali.
Sìjāču smrti, — ubij, hej,
Darèžljivim te zvali.

I ženu moju òte smrt,
i djecu sitnu, Bože!
U oku tek mi sûzâ stan;
Smrt oslobòdit može.

Savladati me ne će smrt,
Smrt život daje gladan,
u slavu gledam tvoju, moć,
a vidim, da si jadan.

Čeznúće, vječna dúšê bol
i tuga vječno pali . . .
Ubij me, ti si blagi kralj,
Darežljivim te zvali.

Ubij me, jer ću tebe klêt,
kô život jadan, proklet taj.
Kô božji srp ti želiš žèt,
zločinac samo ti si, znaj!

KRALJ

(ubija Rapsoda)

SLUGE

(iznesu ranjenika)

KRALJ

(žezlom dozove vitezove u dvoranu)
(sjedne da suduje na maleni stolac pred sandukom).

KRALJEV BRAT

(sjedne uz kralja)

SIECIECH

(drži kraljevski stijeg)

VITEZOVI

(sjedaju na klupu oko dvorane)

1. NEVJERNA ŽENA

(pod stražom)

PRIZOR 9.

Tirane, b'jesno pseto! Nemam u obranu
ništa do jezika brzog u ustima svojim.
Slinom ću te popljuvat, besramni kurjače,
postat ćeš kao zmija — pa ćeš zan'jemiti.
Muža si ubio mojeg, zato te prezirem,
tèško bih njegov pogled mogla izdržati.
Mene, što uzeh u postelju dragoga,
goniš u úze i polje mi otimlješ,
i sudiš, sudiš me, kô da si božji bič.
Istruni, neka ti bokove proždere guba!
Što si se sudit usudio ljubavnog kreveta strasti,
proklet da si!

KRALJ

Izvedite je van, i pòd prsa joj štene
podmètnite, da otrov isisa i zloću.
Vežite — vežite — van!

1. NEVJERNA ŽENA

Krvnik!!

(izvedu je)

2. NEVJERNA ŽENA

(pod stražom)

KRALJ

Imenuj dragoga svoga.

PRIZOR 10.

2. NEVJERNA ŽENA

(šuti)

KRALJ

Sluge sam tvoje i tvoj sam imútak
oteo, poubíjô.

2. NEVJERNA ŽENA

Nisi još sve.
Jednog doségnuo nisi, a da si
njega dosegnuo mačem,
rekla bih, da si smion.

KRALJ

Što — —?

2. NEVJERNA ŽENA

Slugi tom mojemu ime je: savjest.

KRALJ

Ha, ha, ha.

2. NEVJERNA ŽENA

Kàštigu tražim.
Štene podmètni pod pȑsa,
da me posisa pas,
taj otrov nek rastjera pseto.
Sažègoše me strasti kô tvoje t'jelo što peku
i ostade òd mene prah i ùgljêvlje;
òd tebe ostade isto.
Poznajem žarki tvoj ponos,

kako si djevice ruske
silovô, tamo, — ti, kume
smrtònosni, — stid nas pali.
Meni sad hoćeš da sudiš,
jer si òpasô čelo
mjedenim obručem. — Glumiš!

KRALJ
Natégnite ovu — na točak.

(straža izvede ženu)

3. NEVJERNA ŽENA
(pod stražom)

PRIZOR 11.

Krivo sam osudjena
tvojom vladarskom lopovskom rukom,
tvojom njemačkom rukom,
jer me ne ćeš da saslušaš prävo.
Ja bih ti našla plaméčke,
Što bi ti jače rasv'jetlili lice,
pa bi znao, — što orlići čüte,
kada na slatki naidju pl'jenak;
Pa bi znao, kada bi smio,
požuda što je i žestoka krv;
pa bi plamtio kô uzvišen plamen
u ljubavi mojoj, jer tudja sam žena, —
kad bih s tobom u postelju legla.

KRALJ
Užetom vucite dvorištem ovu!

(daje znak, spusti žezlo, sudovanje je dovršeno)

VITEZOVI
(ustanu s klupâ)

KRALJ

PRIZOR 12.

Hajde, dečko, polèti;
neka djeve iz pratnje
mòjê góspê na gozbu sve dodju.
Bit će pijače, plesa,
svaka naći će dragog,
plaću svojoj ljepoti će naći.

DJEČAK
Tajno to ću im reći,
da ne sazna to góspa,
to će ih obradovat.
Ali ako me ukori gospa?

KRALJ
Rúžâ vrtom nabèri,
amo v'jence donesi,
okiti vitezove,
okiti dràgane-cure.
Jedan ù vodu hiti,
ù Vislu tamo za st'jenom,
gdje je nevjerna ljubovca mòja.
Drugi, rascvjetan bujno,
tamo ponèsi sa sm'jehom,
i pred nujnu ga kraljicu hiti.
Ja ću s v'jencem na čelu
sâm zaigrat u kölu.
Gledat ću, kako umire sunce.

(glazba)

DJEVOJKE
(ulaze)

VITEZOVI

(hvataju djevojke u ples)

PJESMA

PRIZOR 13.

I. Teče Visla, teče voda,
šumom tamnom teče.
Zorom idem ja od dragog,
vraćam se na vèče.

(kolo igra)

II. Moj me dragi dobro ljubi,
ùz njeg milo mi je.
Što mi noću v'jenac svene,
danju svjež se vije.

(kolo igra)

III. Plovi, v'jenče moj, niz vödu,
makar se izgùbi,
kad me dragi moj ostavi,
drugi će da ljubi.

(kolo igra)

IV. Teče Visla, ne vraća se,
život svoj pròvodim.
Pöd veče k mom dragom idém,
zorom natrag hodim.

(kolo igra)

DJEČAK

(donese vijence ružâ i stavlja ih vitezovima, koji igraju, na glave)

KRALJ

PRIZOR 14.

Stavite v'jence na čelo,
ù kolo pristanite,
jer ćemo ìgrê zaìgrat roj.

Djevojke ù kolo amo!
Slàvîmo danas ljubav,
ružom ovjenčàjte pojas svoj.

Idem kroz krv i zločínstva,
dostojno ruho hoću,
hoću da ubijem čemer moj.

Puni nek pehari budu,
peharniče moj stari, —
sjećaš se moga djeda?

Zaigraj, igru tko mari,
kažu, da poznaješ čari, —
Što će bit sa mnom — —?

PEHARNIK

B'jeda.

KRALJ

Kakva je r'ječ to tvoja,
ù grlu glas se lomi —
kida se, zapinje, stenje?

Zašto se tako treseš,
da su zazveknule čaše, —?
Gledaj, u igri se dvor moj kreće.

Vidiš li lica rumèna,
vidiš li ruže i v'jence,
vidiš li puna barila vina —?

Pazi da bude dost vina,
zbor kada prestane s pjesmom.

PEHARNIK

Kralju, nà tebe zâstave idu!

4. NEVJERNA ŽENA

(dotrči sa strane dvorišta)

PRIZOR 15.

1. DJEVOJKA

Glete ju, glete ju,
ovoj se pamet pomèla!

2. DJEVOJKA

Ovamo trči, leti,
oko joj luta smetèno.
Košulja razderana.
Bježi pred nèkim, netko je goni,
netko je sl'jedi, — da li vidite —?

3. DJEVOJKA

Kô da je progoni sjena neka —?

DJEVOJKE

(smiju se mahnitoj)

4. NEVJERNA ŽENA

To ja sam . . . ja — tvoj muž.

(kud se baci, svi ustuknu pred njom)

(stanka)

4. NEVJERNA ŽENA

Pusti me, idem pred kralja.

(kud se baci, svi ustuknu pred njom)

(stanka)

4. NEVJERNA ŽENA

Iza šume, kraj jezera,
b'jele se zidovi dvora,
moj je to dvor i kula moja.
Muž mi je s kraljem Boleslavom
pošao ù rat na Kijevljane.

(stanka)

Kreposti put je sklizak,
momci su ùz mene bili, —
nisam sačuvala vjernost.

1. DJEVOJKA

Brblja koješta bez smisla.

DJEVOJKE

(smiju se)

4. NEVJERNA ŽENA

Parbiti hoćeš se sa mnom,
dodji pred kraljevski sud,
ovamo! — — Moj gospodaru,
smiluj se nàda mnom, kralju.
Muž me je ostavio,
čak je u kijevskom gradu;
pa kad je došao kući,
ubila muža sam svoga.
Budi vam svima znâno,
krivnje svoje ne tajim.
Ti se na narodu svetiš.
Jednaka djela su naša.

Ja sam umorstvo izvèla
ù polju, pokraj vrela . . .

Truplo sam ukopala,
ù grob ga dubok strpala.
Cv'jet nad njim zasijala.
Tek sam zaboravila
k zemlji okrenut mu lice, —
sablasti sad me gone.

Ah, grob razvalio se
i sad me tragom slijedi.
O, kralju, súdi, svéži.
Vidiš, ùz mene stoji!
Odsúdi nà smrt muža,
da sablast me ne slijedi.
Na pr'jestolje ti sjedi
i sudi, sudi, sudi!!

KRALJ

(smije se)

(U sobi se smrači)

KRALJ

Ženo, tašt je tvoj strah.
Sa onog sv'jeta se ne će
nitko povratiti k nam.

Kad hoćeš, to ću učìnit,
na sjedalo ću sjesti,
na drugu ću smrt ga odsuditi sâm!

Nek dodje samo ovamo,
nek krivnju nà tebe baci,
krivnju ću skinuti s tebe,
krvniku njega ću predat.
(stane na podium prijestolja)

Njegova polja uzmi,
razd'jeli, komu hoćeš.
Uživaj mlada ljeta,
i gr'ješi, gr'ješi, gr'ješi!

Nek muž tvoj samo dodje
pred kraljevski moj pr'jestol,
odsudit ću ga nà smrt.

4. NEVJERNA ŽENA

Ha, ide, već je tu!!
(Procesija ulazi u pobočni hodnik)

KRALJ

Tu pod ovom dvoranom,
zidana je tamnica,
tamo ću ga baciti.
Gledaj . . . *(pokazuje na zemlju)*

SVI

U trijem ulaze!!

4. NEVJERNA ŽENA

On ide sa biskupom,
biskup pod rukom s trupom,
podupire mu bok.

Od zemlje gnjilo lice
osvjetljuje mu sv'jeća!
Čelom se svija zmija!

PROCESIJA

(prekoračuje prag velikih vrata)

Tik pred biskupom stupa
sablast u pokrov zavita.
Kako je proležô ljeto pod grobom,
tako se digô kraljev hoplíta.
U oružje glina se sl'jepila,
a zmija mu čelo oplela.
Iz očiju teče mu krvava sluz.
U krpama sve mu je ruho.
Na živi tko ga pozvô sud,
taj poziv sada sl'jedi.
Vidi ga samo njegov kralj,
vidi ga ubijca-žena.

VITEZ PETAR

PRIZOR 16. To ja sam, ja, tvoj muž.

4. NEVJERNA ŽENA

(pade onesviještena)

SVI

(padnu na koljena)

ZBOR MONAHA

Otmi zemlju,
otmi polje,
otmi snagu,
svu moć volje.

Neka bude
on ostavljen,
ljudma, sv'jetu
zaboravljen.

Ne daj soli,
ne daj hljeba,
ne daj krova,
ne daj neba.

Neka luta
sve bez puta,
zaboravljen
i ostavljen.

BISKUP

(digne ruku)

MONASI

(upaljene svijeće gase, lome i bacaju na zemlju)

KRALJ

(kad se trgne, padne mu kruna)

SVI

(pobjegnu preplašeni)

PROCESIJA

(se udalji)

VITEZ PETAR

(propadne pod zemlju)

KRALJ

(na sjedištu nepomičan. Ostane sam)

KRALJICA MAJKA

(ulazi na pobočna vrata)
(prilazi prema sredini, sa štapom)

KRALJEVA ŽENA I KRALJEV SIN

(ulaze i stanu uz vrata)

KRALJICA MAJKA

(štapom naidje na vijence ruža i na svijeće)

(opazi krunu)

(gleda na nepomičnoga kralja)

(križa se)

(skuplja u pregaču komade svijeća)

(neprestano se križa)

(udaljuje se vukući za sobom kraljevu ženu i dijete)

KRALJ

(trgne se kao iz teškoga sna)

(potrči prema ozadini u trijem)

(trubi u rog)

(oko njega se strče vitezovi)

KRALJ

(Sieciechu)

PRIZOR 17.

Izdô me, veliš? To se srca hvata.
Htio bih danas čovjeka tog vidjet,
koji me izdô. — Zašto ste mi vjerni?
Zašto ste vjerni? Ne hajem za vjernost.
Nije vas dakle strah pred kaznom mojom?!
Ha, ha, ha, — ja ću skupit gromove,
svi ćete postat groblje, l'jesovi.
Izdajnici ste! — Sam ću sebe izdat
i tajnu duše moje otkriti.
Ja dokle živim, slava dotle živi.

Budite zdravo — s vama mi je tužno,
ma da ste mnogi, samotan sam ipak.
Budite zdravo, — ja sam s drugog svijeta.
Dajte mi klobuk željezni — i konja!
Sedlajte konja! ù sv'jet!!
Zdravstvujte!
Tà mi smo ònô kralju češkomu
razbili štit i sužnjeve oteli!
Tà mi smo ù lov pò Ugarskoj išli,
a kako nije kònačîšta bilo,
Salmóna malog ìzagnâli mi smo
i Vladislavu dali pr'jestolje!
U Rusiji smo bili gospodari,
kneževi ruski, ruski kraljevi,
na koljena su pali prèd nama! —
Tu valja imat čelo kraljevsko!
Tri grada ja ću bacit pòd noge,
tri krune otet, onda ću se vratit!!!

VITEZOVI

(povade mačeve)

KRALJ

A vi, što prije čete skùpite
i oružani pohrlite tamo!

(pokazuje prema Skałki)

O, vidite! — te hrpe puka tamo
što viču. — Sjeći, sve ih poklati!
a biskupa mi živog amo dovest.
Zar ne ćete se lecnut?

SIECIECH

Prèd čim?

KRALJ

Ispred čuda!

SIECIECH

Za mnom! —

(kralju)

Obećaj samo,
ako se vratim, crven sav od srama . . .

KRALJ

Onda ću poći sam!

VITEZOVI

(istrče iz hodnika)

KRALJ

(gleda za njima s hodnika)

KRALJEV BRAT

(ulazi s dvorišta na hodnik i stane uz njega)

KRALJ I KRALJEV BRAT

(ulaze u dvoranu)

(sjedaju na klupe jedan uz drugoga)

(stanka)

KRALJEV BRAT

PRIZOR 18. Što misliš, brate — —?

KRALJ

Mislim.

KRALJEV BRAT

Valja se osvetit.

— KRALJ

Tko da se sveti —?

KRALJEV BRAT

Sâm ti glávôm.

KRALJ

Misliš, da me je segnuo,
da me je pritisnô teret,
što je tu bacio sv'jeće
i doveo monahe proste
i pjevô litanije?

KRALJEV BRAT

Ne vàlja onaj da živi,
koji se na vas diže.

KRALJ

Ti nisi pristao uz njeg.
Tko zna, što srce ti krije?

KRALJEV BRAT

Mržnju.

KRALJ

Znam: bojazan, strah.

KRALJEV BRAT

Zar ne vidiš, puna je kuća
njegova otrova, jàda, —?
Ti si se gubio, — dok je on râstô.

KRALJ

Što je došao s barjacima
i prokleo vodu i polje

i hljeb i sol mi prokleo,
to da je moja sudbina?

KRALJEV BRAT
Mislim, da treba da padne.

KRALJ
Krvlju?

KRALJEV BRAT
Krvlju.

KRALJ
Ti reče.

KRALJEV BRAT
Al brzo, da ne utèče.

KRALJ
Ne će se kao ti lecnut.

KRALJEV BRAT
Uz vas ja samo blijedim,
sjekli ste zlatna vrata.
Drugim sam svima ravan.

KRALJ
Ubijaj koga ti drágo.

KRALJEV BRAT
U tom je tvoje prvènstvo.

KRALJ
I ti da si potpora rodu?
Prerano suze roniš
i tuguješ za mnom
i zalud me prestrašit hoćeš.

KRALJEV BRAT
Hoću da pokoriš njega.

KRALJ
Ha, ha, — ti poznaš moj ponos?
Znadeš li, tko sam? I otkud
moć, što se ù meni javlja,
i što je ta tmurnost na čelu?
Znaš, s kim se borim??

KRALJEV BRAT
Sa čovjekom.

KRALJ
A ako je ù njemu moć?

KRALJEV BRAT
A čija?

KRALJ
Moć, koja gromom ubija
i pritište dušu sa lijesom, —
i onda s pojavom tom ću
borbu zamètnut.

KRALJEV BRAT
Smjeli.

KRALJ
Ove da ruke zadršću jednom!
Vjerujem ú se.

KRALJEV BRAT
Ja nemam te vjere.
Što onda, ako je imaš?

Hoćeš li sablasti gonit
kô màhnitac?

KRALJ

Ti si ništavilo,
s tim bl'jedim razuma licem,
i biti ćeš ništa, dok strah pred smrću
ne svladaš ù srcu svojem.

KRALJEV BRAT

Smrt nije u rukama mojim.

KRALJ

Nego u čijim?

KRALJEV BRAT

To ne znam.
Tajna je sila to neka, —
ide, otkale, ne znam, — možda čak doseže zv'jezde,
divovska, s v'jencem povènulih čara.

KRALJ

Bi l' joj u lice ti pogledat smio?

KRALJEV BRAT

Gledam ti ù oči, njene ti imaš
tajne crte, — kô da si — njezin krvnik.

KRALJ

Ha, ha, ha, — to je težina ruha moga?
Duhom ja živim!
Djela ćeš vidjeti moja!

(stanka)

Ako je on baš onaj,
kojega šalje nà mene Bog,

da me suzdržî, gdje mi je označen put,
tad ću ga ubit,
jer sam ja zato poslan od Boga.

(stanka)

A ako ònî, što ću ih proti njemu
poslati s mačevima,
vrate se praznih ruku
i zadršću pred njim od straha,
tad ću ga ubiti ja,
i neka se dogodi ono,
òd čeg se tajni ključ ù meni skriva.

(stanka)

Prozrio ja sam,
da mu u očima plamsaju sv'jetla,
koja kroz stoljeća gore.
I ti bi c'jenio kô da smo ravni tebi?
Ha, ha, ha, . . .
O, gledaj, gaziš po ruži-cv'jeću, —
A moji oružani
već su se trebali vratit.
Ja ću morati nà pût.

(stanka)

A znaš li ti, što je to čin?
Svirca si vidio, kako je nà zemlju pao,
na harfine žice sav se povalio,
zazvònio teretom trupla
i umro, — jer sam ga posjekao
krivušom-sabljom!
Ha, ha, ha,

preporod dat ću sv'jetu,
sv'jet ću spasiti krvlju!

KRASAWICA

(utrči goneći pred sobom Sieciecha)

PRIZOR 19. Dragi! dragi! dragi!

SIECIECH

(u ludilu)

Gdje sam to —?

KRASAWICA

Ha, ha, izmakni!

(smije se)

KRALJEV BRAT

(smije se)

KRASAWICA

Ha, ha, — gledajte njega u strahu!

SIECIECH

Gdje sam? U sveti sam ùtrčô gaj,
pomráčilo me.

KRALJEV BRAT

Pada!

SIECIECH

(klekne na oba koljena)

KRALJ

(s klupe)

Ustaj!

SIECIECH

Glas kraljev.

(gleda preda se izvan sebe)

Gledaj! Oltar pun sv'jećâ!

(gluho)

A okolo . . . krilati vitezovi
sa spuštenim šljemovima. —

KRASAWICA

Jesi li vidio? — — Pogledaj nà dno.
Otèkla je voda u propast
i gamad se nà sûncu suši . . .

KRALJ

(ustane i stane Sieciechu pred oči)

SIECIECH

(kralju)

Dušu si ubio moju, — lopove!

(stanka)

Potjerao si me s ovim nožem oštrim
da koljem ljude tebi nepokorne.
Dok nisam prozrio tebe. — Vráči me ùmiše
u svetoj vodi, — čar sam zaboravio,
i zloću svu i nasilje zlo,
köje mi bješe darom tvojim,
pa si me svezô kô pseto ù red
slúgâ krvničkog suda.

(baci mač)

Bacam mač — ne ću vladu!
Tebe ne ću . . .

KRASAWICA
(kralju)
Dvorjane poznaš.
Začarala sam očima njega — ja.
Pojavom sjajnom s oltara
i oblakom pticâ
i pao je prèd onim, što ga je prestrašilo
i nè sluša tebe više.
Sada si samo ti još vitez duha!
Kroz krv! Bi l' išô?! Idi sâm!
Pobjedjuj!

SIECIECH
(skoči na noge)
Laž!!!
(poleti za Krasawicom)

KRASAWICA
(potrči u komoru)

SIECIECH
(vidi s vratâ, kako je skočila u Vislu)
(viče)
(sav se dršćući trese i pada pokazujući prema komori)

KRALJ
PRIZOR 20. Momče, hej, momče, što to vičeš?

SIECIECH
(pokazuje na mač što leži na zemlji)
Jedini ti si vrstan učinit.
(stanka)

Vratio sam se. — Tamo ne mògu.
Drugi će doći, jer sve sam ih poveo amo,
i svi će mačeve bacit — pred tëbe,
i ne će zametnuti ovu borbu.
Tamo je bio šutljivi puk, — praznòruk;
stajô je poput zida gledajuć ozgor
s one kolibe pokraj Visle
iznad vode, — na mostu od Skałke...
(ne može da govori)
a iz vode —... viču — *RÙSÂLKE*...
(čuje se pjesma Rusalkâ)

KRALJEV BRAT
(kralju)
Sav dršćeš.

KRALJ
Vöde se dakle narúgaše sm'jehom — —?!

SIECIECH
Svjetina viče, da će ti sagnjiti ruka,
ako zamahneš njome na biskupa!

KRALJ
(ostade bez riječi)

VITEZOVI
(ulaze u hodnik i odlažu mačeve)

KRALJ
Ubit ću!!!
Orlima bacit ću truplo!
(povadi mač, trkom istrči).

Noć nad dvorom.

KRALJ

(nahrupi s golim mačem)
(zaustavi se pred pragom dvorane)
(zadjene mač u korice)
(ulazi u dvoranu)
(opazi krunu kako leži na zemlji)
(digne je i objeručke je postavlja na glavu)

1. GLAS

Nad truplom órli stráže.

PRIZOR 1.

KRALJ

A duh, — a gdje je duh?
Nad truplom órli strážê; —
zapriječit mogu l' duši,
pred očima da mojim
sad se ne ukaže?
Mogu l' ja prisilit órle,
da toj se sili opru;
zapov'jedio sam im,
da piju krv, da žderu,
a oni, kukavice,
pod ȍblâke se veru.

1. GLAS

Hoćeš, da žderu t'jelo;
a oni se okolo trupla
skupiše, kô da ga brane,
ni d'jelka da mu ne nestane, —
želiš li, da ih rastjeramo?

KRALJ

Rastjerat!

1. GLAS

A ako se ovamo skupe?

KRALJ

Ako predá me nàhrupe,
kô oblak ako se slete —?

1. GLAS

Odàgnat ne će se dati:
sjedoše, svinuše krila
uz garište propalog hrama, —
i gledaju krvave rane
i krv, gdje su sjèkotine,
u krv, koja curkom curi,
i viječaju . . .

KRALJ

Odlazi, čovječe!

1. GLAS
(odlazi)

2. GLAS

PRIZOR 2.

Sv'jetla i baklje pale,
pjevanjem truplo slave,
na tratini mrtvo t'jelo
sred zèlena lôga leži,
ružina mirisa vazduh je prepun.

KRALJ

Neka se sv'jetla unèsû!

2. GLAS

Svi su dvorjani tvoji
bezobzìrcê utèkli
prije neg suton što pade,
nàd tobom čim su proklètstvo izrèkli.

KRALJ

Što se to sv'jetli po tlȉma,
plâve se iskre svud pâle?
Zar je to trúlež procvàla u cv'jetu —?
Kȍmâdi to su od sv'jeća,
što su mi dò nogu pȁle.

. . . .

Je li i bratac moj pobjegô s njima?

2. GLAS

Za tvoga brata ništ ne znam.
Ako si kada ga imô,
kralju, od danas ga nemate više.

KRALJ

Nek dodje ovamo žena,
da me razgòvori l'jepo.
R'ječ mi je njezina mila,
tȁ ljȕbomôrna je nà mene bila . . .

2. GLAS

Ne će prozboriti slatko;
plače i sina svog grli,
u kostr'jeti klečeći moli
tamo na Skałki uz truplo i ptice.
Tješit ni l'ječit te ne će.

KRALJ

Odlazi ispred očiju mojih, čovječe!

2. GLAS

(odlazi)

3. GLAS

PRIZOR 3.

Na Skałki sin i žena
plaču i jadikuju . . .
čuješ li, kako plaču — —?

KRALJ

Kiša pljušti, a vjetri se gone,
sûče se dažd da ljëvkovi zvone.

3. GLAS

Četiri oklopljena,
kralju vojnika vjerna,
krvave ispiru sablje na vrelu.
Hoćeš ih sobom povèsti,
kad im se sablje isperu —?

KRALJ

Neke se magle pred hodnikom veru.
Tko si ti? — Ne znam te, nisam
nikada vidio tebe

3. GLAS

Drži na umu predskázanja moja:
Vara te slava tvoja.

KRALJ

Što grakćeš? — — —

3. GLAS

Glas moj navješćuje:
Slava tvoja te truje.
Slava pred ljudima grob ti ruje.

3. GLAS

(otidje)

KRALJ

Nestade, pobježe — nekud do b'jesa.
Kako je tmurno i gluho.
Vjetar tek pö polju juri,
kiša tek pljûskom curi . . .
pst . . . pjevanje neko zuji kroz uho.

(Huk i Fijuk utrče s protivnih strana)

HUK

PRIZOR 4.

1. Otkud, kralju; iz boja,
ili s lova pod vëče —?
krv po maču vam teče,
suha krv je sred vašeg zavoja?

2. Čija krv vas to pali,
glavu spustili, stali,
oči povojima ste svezali —?

3. Čija krv je, što gori,
da ste tu u komori,
gdje se krijete ljudskim pred okom?

FIJUK

1. Posred zèlene tratine ove
Vodi svoje kralj vitezove . . .
Posjekoše ga sveg u četvero.

2. Sveti gaj, izvor vìlînski svježi
gdje je, cȑkveni čovjek tu leži,
koji dizaše kalež sveti.

HUK

Nad krvlju órli strážê,
da, órli, žêdne ptice,
iju, orlovi kraljevskog st'jega.

(Guslar i crkvenjak udju sa strane)

CRKVENJAK

PRIZOR 5.

Pazi, po sv'jećama gaziš!

GUSLAR

Vidiš ga, stoji uz oltar!
Gleda te, ù tebe gleda!

KRALJ

„Zar vi mača ne imate?!"

GUSLAR

Mačeve ukȑstiše.
Gledaj, sad će utèći.

KRALJ

„Kukavče!"

GUSLAR

Sùzdrži juriš desnicom svojom!

KRALJ

Nuder!!

GUSLAR

Padoše nice!

KRALJ

Paščad!!

GUSLAR

Ubijaj ti!!!

KRALJ

(pojuri k zidu; zaustavi se uz gredu)
(Vraćajući se vidi svjetinu kako dolazi)

KRALJ

PRIZOR 6.

Tko su ti ljudi,
Što mi zakrčiše put moj?
Otkale idu te hrpe golíšâ?

HUK

Čuješ li pjesmu?

KRALJ

Ne.

HUK

Pjevaju, — čin tvoj i njegov čin,
a svecem njega proglašuju.

FIJUK

Ljeta jure.

HUK

Próđje v'jek.

KRALJ

Žedjam, — vode — steže bol.

FIJUK

Ìzdrži, tà ti si kralj.

HUK

Minu v'jek.

FIJUK

O njima, što su s tobom klali,
o družbi tvojoj zamrô glas.

KRALJ

Hej! Tko si —?

FIJUK

Duh.

Letim, letim na préskok,
skoknem, eto — mine ljeto.
Strjëlomet kada pr'jedjem
prošlo je stotinu ljêtâ.
Kô što pelud pada
gajem cvjetnatim,
tako ljudski mrije rod.

Ja sam čovjek — duh —
a to je brat moj gluh.

KRALJ *(šapćući)*

Tko si ti, tko?

HUK

Letim, letim na préskok,
skoknem, eto — mine ljeto.
Strjëlomet kada pr'jedjem,
prošlo je stotinu ljêtâ.

FIJUK

Od pûstih dvorskih zidóvâ,
ù polje čâk,

na strnište l'jećem.
Bio sam, kad su kosili,
kada su ptice plašili.
Pust je dvor,
šapni r'ječ,
evo me, jeke,
za tvoju r'ječ. —
Letim sa tórnjêvâ gradskih
svedj u šîr,
od gradskih bránâ,
onamo, van,
i gonim, stižem, tjeram . . .

KRALJ

Kog?

FIJUK

Od jučer, prëkojučer,
od lanjskog, prošlog ljeta,
za prošlom srećom ja sam
u potjeri.

KRALJ

Mòra!

VODJA I ZBOR BOGALJA

PRIZOR 7.

1. Kralj s'ječe na komáde
njeg, dragulj naš.
U zlato će ga sapet
i slavit v'jekom puk.
2. Poć će bogalji, sl'jepci,
on će rane isc'jelit
hromi ustat će zdravi,
slijepi ugledat dan.

3. Do svetog l'jesa staše.
Sa srebra zrake sjájû.
U l'jesu sráslo t'jelo,
bez rane kô da bje.

KRALJ

Svjetina stiže amo,
u sv'jetlu njiše glavom,
u noćnoj tmini gine. —
Kuda ste pošli?

VODJA

Tamo,
odakle ti se vraćaš.

4. Sv'jetlo nad l'jesom gori
u plavom plamenu.
Sveto se t'jelo sraslo,
i ruke podiglo.
Ruka, što tebe prokle
ostade na oltáru,
blagoslov d'jeli nam.

KRALJ

To laž je!!
Ta ruka kune vas i vaše koljeno!
Òdâvde odlazite!

VODJA

5. Od kamena je kip
iz svete došô vode.
Okrepu cŕpêmo tamo,
boli zaboravljamo.

KRALJ

Voda l'ječi! — Zaboravite! —
Vrelo je vilinsko, svêto,
Svéto od v'jeka v'jekóvâ,
okolo tamni je gaj.
Njezin je tamo v'jenac i lišće,
u zlato od kose spletèno.
Poznajem tajne hàle.

KRASAWICA

(na vratima komore)

KRALJ

Šapat dȑvêćâ čujem . . .
zar se približuje ona . . .?
Zaboravit!! Crpsti vodu,
k jezeru nagnuti lice.

PRIZOR 8.

VODJA

Kip nè dâ, da mu pridješ.

KRALJ

Skrhat ću proklet kip!
(potrči u ozadinu)

VODJA I ZBOR

(ne propuštaju ga)

On je svet!!!

(Na kraju svjetine ide: Kraljica Majka, kraljica žena i mali kraljevski sinčić. Idu klečećki).

KRASAWICA

(na vratima komore)

Odaberi krv, odaberi krv,
ti smion si, jedini ti,

okr'jepi se sagnjilom krvlju,
pa ćeš dovršiti čin.
Potjeraj, pognaj dalje,
dostigni slavu i čin!

KRALJ

(otkrene se od ozadine)

KRASAWICA

Dubìna vòdê me drži,
ja vlasi pletem i češljam,
ne mògu kosu da spletem,
ne mògu k tebi da dodjem.
Još ù gaj da polètîm,
uzbèrêm jedan pregršt
svježeg jasmína . . .
U kosi mi je mulj,
u kosi p'jesak r'ječni. —
I ne ću dospjet, ne ću,
već prispio je čas,
o, zdravo, — vidjet će me,
čim prhnem ù šumu,
već sviće praskozorje.
Pst . . . hoće l' samo psi miròvati —?

(nestane je)

PRIZOR 9.

HUK

Bùdi, vodo, budi, vodo,
jezero, pritèci.
Od te st'jene, do te st'jene
sv'jetla plahta vòdê,
prostri mi se i rastegni

od tih vratâ do tih vrata
sve do ispod klupâ.

FIJUK

Krvavi će stić vitezi,
zàrdjâne mače prati.

(poskoči na klupu)

Smije im se talas, gle,
tu, nà klûpu, skoči — — haj!
ù gâjde ću svirat ja. —
Ti ù šaku zasviraj.
Ide onaj, što je prvi
udario oštricom, —
da ispèrê krvav nož.

RUSALKE

(izranjaju ispod vode)

FIJUK

Rusalke iz vode vire,
maglom, pàrom ples. —
Gajde moje svirku svire,
tvoju odn'je b'jes.

HUK

Oči su mu zasuzile,
kad ih vidim, ja ne mogu,
krvavi su preko nogu,
sviraj dalje sam.

FIJUK

(svira u gajde)

VITEZOVI

(na pokrajnim protivnim vratima nagiblju se iznad praga i zamaču u tu vodu mačeve)

KRALJ

(naglo se od hodnika otkrene i stane na prag velikih vrata)

RUSALKE

(iščeznu)

PRIZOR 10.

1. VITEZ

Gle, zinuo je, kan'da
čeljušću kletve žvače.

2. VITEZ

Gle, krv iz rane pljuska
i vrelo mûti jače.

3. VITEZ

Ranih mu mačem usta.

4. VITEZ

Molitve šapćuć moli.
Čuješ li, kamen šapće?

1. VITEZ

To šuška gmaz nekakav,
što ispod nogu mojih
iz zdenca ȉzîdje.

2. VITEZ

Gle, voda sva je mutna,
od krvi prljava.

3. VITEZ

To krv je s moga mača,
od rdje krvavog:
kô lanena se plahta
za mačem vuče krv.

4. VITEZ

Gle, razlupana glava,
ràzdȑta gola rana.

KRALJ

Ja posjekoh po glavi!
Tu mog je mača rt.

1. VITEZ

Gle, u nas pèri oči.

KRALJ

U ruci mač se stište,
a ruka mi se koči.

JEKA

Proklet, — proklet u duhu.

2. VITEZ

Gle, prèd nama on stoji,
kô tad, u onaj čas.
Po štitu krv ti curi,
truplo nas gleda, gle.

3. VITEZ

Otkréni od njeg oči,
strahovita je tajna.

4. VITEZ
Zagrabi, zagrabi vode.
Pokoj će dati ta voda.
Rôd je naš proklinjao,
oružan narod je kleo.
Danas je svètkovina,
došli su svi na proštenje,
kome što dušu muči,
sveta će voda izl'ječit.

1. VITEZ
O, vrelo, svêto vrelo,
vlaga ti rane c'jêlî.

KRALJ
O, krv je pomućena!

JEKA
O, dušo odsudjena.

. . . .

2. VITEZ
Vidiš li na dnu truplo?
Komádi t'jela plove,
gle, privlače se bliže,
gle, hvataju se rukom,
gle, pred nama se diže,
gle, glavom trese nama.

3. VITEZ
O, gledaj, grozna lika!

4. VITEZ
Rastvoriše se vrata.

1. VITEZ
Gle, nà dnu cr̀kven toranj.

2. VITEZ
Gle, oltar pun je sv'ješâ.

3. VITEZ
On k čelu diže ruku.

4. VITEZ
Odlaziš . . .

1. VITEZ
Ti si prvi.
Ti sjekào si! —

2. VITEZ
Prvi ti!
Na maču su od krvi suze.

KRALJ
To ja sam bio — — — — — — !

JEKA
. . . Ti, — da, ti!
Vihor se vani diže.

(Čuje se vihor)

(stanka)

3. VITEZ
Brate, tvoj mač je rdjav.
Valja ga očistit, brate.
Proći će svètkovina;
ne ćeš moć povadit mača.

4. VITEZ

Ne ću moć povadit mača,
valja mi sjesti kraj vode,
kamenom ìstirat rdju.
Krv rdja, krvava rdja.
Zaronio sam mač svoj,
al' sùkrvice pun je.

1. VITEZ

O, brate, sve badava,
vrelom sam natr'o oči,
i sav sam krvav ostô.

2. VITEZ

O, brate, sve badava,
vječna je briga ovo,
vječni naš posô, brate,
krv curkom curi nà dno.
Krv ili rdja rujna?
Ja perem, sve badava.
To je sramòta mog mača.

3. VITEZ

Gle, mačevi nam greznu
i tonu, tonu dublje;
i čine vodom križ.
Pletu se, vežu, krûžê,
ljulja se muljem dno!
O, lete, lete û vis.

4. VITEZ

O, gledaj iz dubínâ . . .

KRALJ

Netko mi pruža ruku.

1. VITEZ

Netko me zove . . .

KRALJ

Mene!

2. VITEZ

Čuješ li?

3. VITEZ

Gledaj!

4. VITEZ

Gle!

KRALJ

Pomiče netko kamen!
Ljulja se površina,
netko mi mač izvlači,
te grezne u dubìni.
Netko se tamo diže
kô sablast . . .

VITEZOVI

Proti nama!
Voda se bùrka, diže!
Gle, kip . . . !

KIP

(izroni iz vode)

KRALJ

Kip diže ruku!!

KIP

(digne ruku)

KRALJ

Za mnom, hej! — Udri mačem!

KIP

(propada)

(vode nestane)

VITEZOVI

(se izgube na vratima)

HUK i FIJUK

(šmuknu u hodnik)

(kiša)

KRALJ

Hvatajte — gdje je on — — ?
Pred zidom nestade ih.
Ostadoh sam!!!
Gdje ste? — Sâm sam! — — Pljûsak . . .

KRASAWICA

(utrči na hodnik, stane, gleda prema Skałki)

KRALJ

Kuda to Krasawica
leti kroz tr'jem?

KRASAWICA

(potrči u dvorište)

KRALJ

Prětrča . . .

(vrati se u hodnik polazeći u ozadinu)

KRASAWICA

(u taj se čas vrati)

KRALJ

(makne se pred njom u sobu)

KRASAWICA

1. Pletem kosu nespletenu, PRIZOR 11.
pa se žurim k vam.
Hrlim k vama, moj mileni,
zato, jer ste sam.
2. Krv u vodu s mača teče,
voda nosi nju . . .
Kosu pletem, da sam ljepša,
začas, pa sam tu . . .

(iščezne u komoru)

KRALJ

Tko su? . . . Svi se nekud gube. PRIZOR 12.
Obzirem se — pusti dvori.
Čini l' mi se, il sam smućen — — ?
Il je dvor taj možda uklet?!
Tko sam ja u toj samòći — ? —
K meni! amo, k meni!!!

JEKA

Proklet. — — —

KRALJ

Što? i zásun zărdjao?

Ìstrunuli dòvratnîci?
Balvan se u trulež ruši. —
Zàrdjao mač, oružje,
Gdje je bio krvi trag. —

Oči gòrê, ìzbom šúmî,
ognjen mač na vratima.

Ispod st'jenâ žàbe, zmije;
kô u kući Popjelovoj.
I gnjilòća, dah sa groblja.
Zar me mòra dohvatila? — — —

JEKA

Odvažan si, hrabar, smion.

KRALJ

Kakva je to živa duša — — ?
Živi grob ću taj razvalit!

(sijeva)

Bura, gromovi lete.
Čas je vidno od munje,
čas se mrakom zavija dvorište.

Tko to jezdi pred móstom?
Sivi kasaju konji — — —
Vrâtâru! mostove spuštaj!!!

Vuku četiri konja,
jedva i miču se s mjesta.
Zašto se nè bûdi vratar — — — ?

Bráne se spustiše sáme,
zásuni padoše sami. —
Ne vidim, — — netko je unišao . . .

Jàûknu — skočiše pseta.
Kòrâknu, rep su podvukli,
cvileći žalosno, eno,
pòbježe — glupava paščad.

Dolazi, — ulazi ù dvor, —
penje se ovamo tr'jemom.
Srebrni oklop nà njem se ljêska.

Dolazi — ne vidim lica.
Vrag je il' djavòlica?!
Željezni stupac u susret mi stupa!

Čudno zazvéčalo oružje ovo. —
Ulazi amo ù sobe dvorske. —
Tko si ti, viteže — ?!

JEKA

L'jes.

(munja)

KRALJ

Munja me pozdravlja.
Tko si — ?! Vladaš nad gromom.
Čiji si došao glasnik?
Šalje l' te Nebo il' Pakô?

JEKA

Rìječ postade t'jelom.

(udari grom)

LIJES

(ulazi na hodnik)

KRALJ

S mjesta se maknut ne mogu,

slabost me spopala neka,
mrtvilo veže mi ruku.

(objeručke drži krunu na glavi)

(ustukne)

KRALJ

Ostavi krunu! Ne meni, već sinu!
Ostavi, jer će me proklinjat Poljska!!!

(ustukne prema prijestolju)

LIJES

(prijedje preko praga)

KRALJ

Ostavi! ne meni, ne!
Jer oni će proklet me vječnim proklètstvom!
Pusti taj obruč! — Pusti!!

JEKA

Čovječe!

(munja)

KRALJ

(uz prijestol)

Otkale dolaziš s nalogom amo,
odlazi od mene, ja se ne prigibam!
O, Slavo!!! Život oduzmi mi zajedno s krunom!
O, Slavo!!! Proklinjem Boga! Boga proklinjem!!

(grom)

(lijes se strovali na kralja)
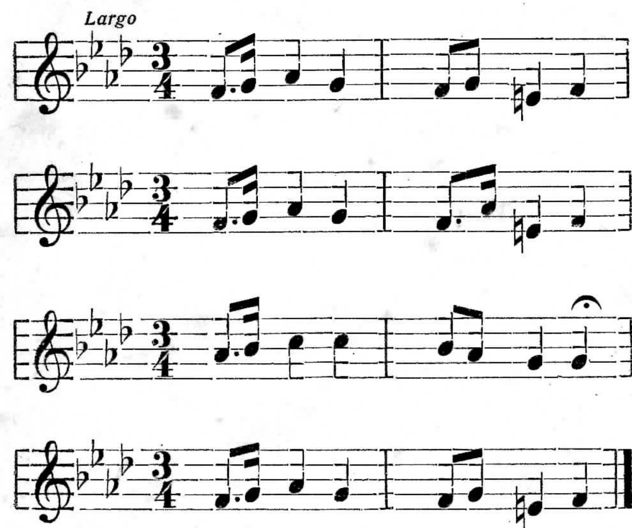
KLETVA:

